

KAIP IŠTRŪKTI IŠ KORUPCIJOS AKLAVIETĖS? ČILĖS SĖKMĖS ISTORIJA IR ARGENTINOS AGONIJA

ALGIRDAS ACUS

Šiame straipsnyje nagrinėjamas korupcijos reiškiny. Viena vertus, siekiama suprasti, kodėl ji tokia atspari, nepaisant įtikinamos pažangos kuriant kokybiško valdymo institucijas. Kita vertus, pristatoma viena iš retų sėkmės istorijų ir taip bandoma įvertinti korupcijos sumažinimo galimybes. Teorinę diskusiją siekiama praturtinti siūlant euristinį instrumentą – Elnio medžio-klės žaidimą. Jame derinamos žaidimų teorijos ir istorinio institucionalizmo prieigos. Pagal šį modelį analizuojami Argentinos ir Čilės modernizacijos procesai ir užfiksuojami lemiami taškai, nubloškę šalis į skirtingas pusiauvyras. Argentina liko korupcijos aklavietėje, o Čilė pasuko gero valdymo keliu.

Algirdas Acus – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto bakalauras (el.paštas: algirdas.acus@tspmi.vu.lt).

© Albertas Acus, 2012

Straipsnis įteiktas redakcijai 2012 m. liepos 15 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2012 m. rugsėjo 20 d.

Ivadas

Korupcijos reiškinytis tikriausiai atsirado su pačia politika. Kaip politinio gyvenimo faktas jis buvo, yra ir veikiausiai bus¹. Tačiau tiek patys politikai, tiek verslininkai ar akademikai gana vieningai sutaria, jog korupcijos paplitimo mastai šių laikų pasaulyje skiriasi. Vienur korupcija tėra pasitaikantis faktas. Kitur jos praktika tokia dažna, kad kalbama apie korupciją kaip gyvenimo būdą². Iš esmės priešinamas Vakarų pasaulio *gero valdymo* stebuklas ir likusio pasaulio *korupcijos* aklavietė.

Įvairiomis studijomis gana patikimai pagrįsta, kad valdymo kokybė turi didžiulę įtaką valstybės ekonominei raidai³. Korupcija neiigiamai veikia BVP augimą⁴, skatina pajamų nelygybę, skurdą⁵, įvairias sveikatos ar švietimo problemas⁶, sumažina investicijas į šalį⁷. Neigiami padariniai įrodyti ir socialiniam vystymuisi⁸, socialiniam kapitalui⁹, žmonių laimei¹⁰. Vyraujantis šių laikų diskursas apie korupciją – išskirtinai neigiamas.

¹ Pavyzdžiui, Glaeser E. L., Goldin C. D., *Corruption and Reform: Lesson's from America's Economic History*, Chicago: The University of Chicago Press, 2006.

² Ši kirtis gražiai pristatyta čia: Teorell J., „Corruption as an Institution: Rethinking the Nature and Origins of the Grabbing Hand“, *QoG Working Paper Series 2007:5*, The Quality of Government Institute.

³ Holmberg et al., „Quality of Government: What You Get“, *Annual Review of Political Science* 12, p. 135–161.

⁴ Mauro P., „Corruption and growth“, *Q.J.Econ.* 110, 1995, p. 681–712.

⁵ Gupta S. et al., „Does corruption affect income inequality and poverty?“, *Working Papers* No. 98/76 (May), International Monetary Fund, Washington, DC, 1998.

⁶ Transparency International, *Global Corruption Report*, London: Pluto, 2006.

⁷ Levchenko A., „Institutional Quality and International Trade“, *Review of Economic Studies* 74, 2007, p. 791–819.

⁸ Rose-Ackerman S., „Governance and Corruption“, Lomborg B. (ed.), *Global Crises, Global Solutions*, Cambridge: Cambridge University Press.

⁹ Rothstein B. and Eek D., „Political Corruption and Social Trust: An Experimental Approach“, *Philadelphia: Annual Meeting of the American Political Science Association*, 2006.

¹⁰ Helliwell J. F., „Well-being, social capital and public policy: What's new?“, *Economic Journal* 116, C34–C45.

Pasibaigus Šaltajam karui korupcija iškilo kaip tarptautinio lygmens problema. Ji rado vietą tokių žymių tarptautinių organizacijų kaip Jungtinės Tautos, Amerikos valstybių organizacija, Europos Sąjunga, Pasaulio prekybos organizacija ar Pasaulio bankas darbotvarkėse¹¹. Įkurta ir specializuotų pilietinių ar akademiinių organizacijų (*Transparency International, Global Integrity, The Quality of Government Institute*). Visos šios organizacijos per pastaruosius dvidešimt metų pasitelkė tokius didelius išteklius kovai su korupcija, kad net imta kalbėti apie tarptautinį *gero valdymo* režimą¹². Nepaisant solidžių finansinių išteklių ir įtikinamos pažangos kuriant formalias kokybiško valdymo institucijas, tikrų sėkmės istorijų faktiškai nėra. Štai žymus demokratizacijos studijų atstovas L. Diamondas konstatuoja, kad pažangios formalios institucijos neveikia kaip turėtų veikti¹³. Iliustratyvus pavyzdys ir *Transparency International* korupcijos suvokimo žemėlapis. Rasti skirtumą tarp pirmojo, išleisto 1995 metais, ir naujausiojo – 2011 metais, tikrai sunku. Švarios valstybės liko tokios pat švarios, o turinčios problemų su korupcija jokios pažangos nepasiekė¹⁴. Kol kas šis trumpas pristatymas leidžia kelti prielaidą, kad yra dvi stabilios ir atsparios pokyčiams valdymo kokybės būklės. Šios būklės bus vadinamos pusiausvyromis. Viena pusiausvyra yra optimali – be korupcijos, o kita suboptimali – jai būdinga korupcija. Jei šalys įsteigė vienodas kokybiško valdymo institucijas, kodėl

¹¹ Kaip pavyzdys – politiniams sprendimams pasauliniu mastu įtakingos institucijos pranešimas: Worl Bank, „Anti-Corruption in Transition: A Contribution to the Policy Debate“, Washington DC: The World Bank, 2000 arba Mauro P., „Why Worry About Corruption?“, Washington DC: International Monetary Fund, 1997.

¹² Mungiu-Pippidi A., „Corruption: Diagnosis and Treatment“, *Journal of Democracy* 17, 2006, p. 86–99.

¹³ Geras situacijos įvertinimas: Diamond L., „The Democratic Rollback – The Resurgence of the Predatory State“, *Foreign Affairs*, March/April, 2008.

¹⁴ Žiūrėti Transparency Internation, *Surveys and Indices: Corruption Perception Index*, <http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi>, 2012 07 20. Urugvajaus ir Gruzijos pažanga – maždaug trys balai (matuojant dešimties balų skale). Tai ryškiausi ir įtikinamiausi mano pastebėti pavyzdžiai.

korupcijos mastas vienoje pasaulyje liko didelis, o kitoje korupcija išrauta jau beveik šimtmetį? Kaip šalys užstringa vienoje ar kitoje pusiausvyroje? Atsakyti į šiuos klausimus yra pagrindinis šio straipsnio tikslas.

Minėti klausimai ypač aktualūs teoriniu lygmeniu, nes tarptautinių organizacijų kovą su korupcija lydi ir mokslininkų diskusijos dėl skirtingų korupcijos aiškinimų. Santykinai lėta valdymo kokybės pažanga iš dalies atspindi teorinę painiavą. Pastangos suvokti korupcijos prigimtį ir likvidavimo galimybę yra dar gana ankstyvos stadijos. Korupcijos studijos išpopuliarėjo kartu su tarptautiniu „kryžiaus žygiu“ prieš korupciją – tik praėjusio amžiaus pabaigoje. Jos vis dar kelia aršias diskusijas ir neturi bendro teorinio sutarimo¹⁵.

Yra keturios pagrindinės perspektyvos, pateikiančios korupcijos aiškinimus ir siūlančios sprendimus padėčiai gerinti. Tai užsakovo ir vykdytojo modelis¹⁶, kultūrinis moralinis argumentas¹⁷, žaidimų teorija¹⁸ ir istorinis institucionalizmas¹⁹. Pastaruoju metu pirmosios dvi srovės sulaukia vis daugiau kritikos dėl „teorinio nepakankamumo“, nes žlugusios tarptautinės iniciatyvos pirmiausia rėmėsi jų rekomendacijomis²⁰. Minėtų perspektyvų vietą bando užimti neseniai išpopuliarėję korupcijos aiškinimai, kildinami iš žaidimų teorijos ar istorinio institucionalizmo²¹. Stipriausio argumento paieškos tęsiasi.

¹⁵ Bardhan P., „Corruption and Development: A Review of the Issues“, *Journal of Economic Literature* 35, 1997, p. 1320–1346.

¹⁶ Rose-Ackerman S., *Corruption: A Study in Political Economy*, New York: Academic Press, 1978.

¹⁷ Von Roy E., „On the Corruption“, *Economic Development and Cultural Change* 19, 1970, p. 86–110.

¹⁸ Teorell J., „Corruption as an Institution: Rethinking the Nature and Origins of the Grabbing Hand“, *Working paper 2007:5*, Gothenburg: The Quality of Government Institute, University of Gothenburg.

¹⁹ Rothstein B., „Anti-corruption: the indirect ‘big bang’ approach“, *Review of International Political Economy* 18 (2), May 2011, p. 228–259.

²⁰ Person A. et al., „The failure of Anti-Corruption Policies: A Theoretical Mischaracterization of the Problem“, *QoG Working Paper Series* 2010.

²¹ Collier M., „Explaining corruption: An institutional choice approach“, *Crime, Law & Social Change* 38, 2002, p. 1–32, arba Rothstein B., Tegnhammar M., „The Mecha-

Savo straipsniu siekiu prisidėti prie tikslesnio korupcijos aiškinimo plėtotės. Įnašą ketinu įnešti dvejopai – teoriškai ir empiriškai. Teorinėje dalyje įvertinu visas keturias perspektyvas ir, apimdamas stipriausius aspektus, konstruoju savo teorinį argumentą. Pirmąsias dvi perspektyvas – užsakovo ir vykdytojo modelį ir kultūrinį moralinį argumentą – atmetu, nes jų aiškinimai yra silpni. Jie akcentuoja būtinas kokybiško valdymo sąlygas – naujas institucijas ir individų kultūrinės normos. Tačiau ar individai turės motyvacijos sekti institucijomis ir laikytis kultūrinių normų, priklauso nuo jų bendro išsipareigojimo – kolektyvinio veiksmo. Todėl reikalinga individų tarpusavio sąveiką analizuojanti prieiga – žaidimų teorija. Ji atsižvelgia į teigiamus arba neigiamus bendruosius individų lūkesčius. Taip pateikiamas aiškinimas, kada bus bendradarbiaujama siekiant kokybiško valdymo, o kada – bet kokios pastangos pasmerktos. Tačiau žaidimų teorija tik pateikia momentinę situacijos nuotrauką ir neatsako, kaip pakeisti bendruosius lūkesčius. Todėl aiškinimui sustiprinti pasitelkiu istorinį institucionalizmą, kuris bet kokius „politinius žaidimus“ traktuoja kaip konkretaus istorinio proceso rezultatus. Žaidimai visada priklauso nuo laiko ir vietos. Nuodugni istorinio proceso analizė leidžia „atsekti“ istorines kryžkeles, kurios vienas visuomenės nuvedė į optimalią pusiausvyrą, o kitas nubloškė į suboptimalią.

Ši kryžkelė yra modernizacija, nes korupcija sunyko tik kai kuriose moderniose visuomenėse. Modernizacija pakeitė visuomenių struktūrą, todėl yra pagrindo kalbėti apie naujo „politinio žaidimo“ prielaidas. Jeigu modernizacija laiko ir vietos atžvilgiu paskatino politinius žaidėjus kurti partijas ir įtvirtino partinę konkurenciją, tuomet korupcija sunyko. Partijų plėtra užtikrina pasitikėjimą tarp svarbiausių žaidėjų. Kai partijos veiksmingai atstovauja savo grupėms, jos garantuoja politinių išsipareigojimų laikymąsi. Tampa įmanoma prognozuoti žaidimą. Pagrindinės grupės savo interesų nebijo ginti atsi-

sakiusios jėgos ar korupcijos²². Kita vertus, visuomenėje išsisknijusi partinė konkurencija sudaro paskatas rūpintis švarių įvaizdžiu ir taip atsikratyti korumpuotų politikų²³. Savo teoriniame argumente, kurio išraiška yra Elnio medžioklės žaidimas, aš sujungiu žaidimų teoriją ir istorinį institucionalizmą. Teigiu, kad dabartinės pusiausvyros yra nulemtos pirmųjų (santykinai tariant) žaidimų – modernizacijos ir jos poveikio partinės konkurencijos įtvirtinimui.

Po teorinės dalies eina empirinė. Ja siekiu praktiškai pritaikyti savo argumentą ir praturtinti teorinę diskusiją. Empirinėje dalyje pristatau dviejų konkrečių atvejų – Argentinos ir Čilės – analizę. Čilė yra šalis, kurioje veikia geras valdymas, o Argentinos valdžios institucijos paskendusios korupcijoje, nors abi šalys turi labai daug panašumų²⁴. Abi yra gretimos Pietų Amerikos šalys. 1812 metais jos išsivadavo iš Ispanijos. Po kelių dešimtmečių anarchijos abiejose valdžia pateko į vietos žemvaldžių rankas. Vėliau jose tuo pat metu prasidėjo modernizacija. Valstybių pagrindiniai socialiniai, ekonominiai ir politiniai rodikliai iš esmės sutampa²⁵. Abi šalys per pastaruosius dešimtmečius paveikė ir „tarptautinis gero valdymo režimas“. Buvo pritaikytos pagrindinės tarptautinių organizacijų rekomendacijos²⁶.

²² Johnston M., „Party Systems, Competition and Political Checks against Corruption“, Paper presented at the Robert Schuman Centre, European University Institute, Florence, Italy, March 1999, Schuman Centre Working Paper.

²³ Grzymala-Busse A., „Encouraging Effective Democratic Competition“, *East European Politics and Societies* 21 (1), 2007, p. 91–110.

²⁴ *Transparency International*, kuri specializuojasi vertinti valstybių korupcijos mastus, pastarąjį dešimtmetį Čilę vertindavo daugiau nei 7 iš 10 galimų „švarumo“ balų, o Argentinai neskirdavo nė 3. Šiuo atžvilgiu Čilė yra kaip kontrastas apskritai visai Lotynų Amerikai. Gero valdymo rodikliais Čilei gali prilygti tik Urugvajus. *Transparency International, Corruption Perception Index 2002–2011*, <<http://www.transparency.org/>>, 2012 07 04.

²⁵ Rodiklius galima rasti Pasaulio banko (<<http://www.worldbank.org/>>) arba Tarptautinio valiutos fondo (<<http://www.imf.org/external/index.htm>>) svetainėse, 2012 07 04.

²⁶ „Mechanism for follow-up on the implementation of the inter-american convention against corruption“, *Republic of Chile. Final report*, <http://www.oas.org/juridico/english/mesicic_III_rep_chl.pdf>, 2011 02 02; „Mechanism for follow-up on the implementation of the inter-american convention against corruption“, *Republic of Argentina. Final report*, <http://www.oas.org/juridico/english/mesicic_III_rep_arg.pdf>, 2011 02 02.

Kai sutampa nemažai veiksnių ir aplinkybių, lengviau identifikuoti lemiamus skirtumus, kurie nubloškia šalis į skirtingas pusiausvyras. Todėl ir pasirinkau lyginti Argentiną ir Čilę.

Šiek tiek dėmesio skiriu šioms abiem pusiausvyrams aiškinti. Tačiau labiausiai pabrėžiu, kaip išsiskyrė šalių keliai. Tai įdomiausia straipsnio dalis. Studijų, akcentuojančių valdymo kokybės pusiausvyrų stabilumą, yra. Tačiau reta jų konkrečiai parodo, kaip vyksta kaita. Pristatau modernizacijos analizę ir siekiu parodyti laiko ir erdvės atžvilgiu, kad Čilės modernizacija vyko sklandžiau. Iš vienos pusės, ji buvo lėtesnė, todėl naujos grupės iškilo ne taip staigiai ir senbuvės turėjo daugiau laiko prisitaikyti. Konkurencija nebuvo pernelyg arši. Ji sudarė prielaidas bendradarbiauti. Iš kitos pusės, modernizacija vyravo mineralų turtinguose Čilės regionuose. Tai sukūrė pelningą prekybą, kuri sudarė paskatas pagrindinėms grupėms nutraukti vaidus ir bendradarbiauti. Prekyba mineralais paskatino ir sunkiosios pramonės plėtrą. Ji leido darbininkams lengviau įveikti kolektyvinio veiksmo dilemą ir sukurti stiprias jiems atstovaujančias partijas. Tai įtikino kitas grupes – žemvaldžių, pramonininkų ir vidurinės klasės, – kad darbininkai vykdys išsipareigojimus ir negrasins elito nuosavybei. Didžioji depresija diskreditavo tuometinę autoritarinę valdžią ir ji buvo pakeista demokratija. Demokratijoje varžėsi visų reikšmingiausių grupių partijos ir konkurencija autentiškai svyravo tarp kairės ir dešinės. Netrukus korupcija išnyko. O štai Argentinoje modernizacija vyko per greitai. Tai apsunkino sutarimą tarp senųjų ir naujų žaidėjų. Dominuojantys žemvaldžiai nespėjo pritaikyti savo partijos prie demokratinės konkurencijos, kurios išsireikalavo vidurinę klasę. Konservatorių partija nuolat pralaimėdavo rinkimuose ir netrukus išnyko iš politinio horizonto. Todėl žemvaldžiai savo interesus gynė „išduodami“ kitus žaidėjus. Argentinoje taip pat nebuvo gamtos išteklių, šaliai lyginamąjį pranašumą teikė derlingos žemės. Todėl modernizacija skatino lengvosios pramonės plėtrą. Tokia pramonė buvo labai išskaidyta ir apsunkino darbininkų bendradarbiavimą. Jie nesugebėjo sukurti jiems atstovaujančios partijos. Argentinoje visada trūko žem-

valdžių ir darbininkų interesus ginančių partijų. Abi grupės nepasitikėjo demokratine konkurencija. Kairės ir dešinės ginčas persikėlė į užkuliusius. Korupcija, smurtas ir perversmai tapo šalies kasdienybe.

Pristatyta analizė remiasi proceso sekimu. Šiuo metodu detalizuojama turtinga įvykių grandinė ir į dienos šviesą ištraukiamos aplinkybės ar įvykiai, tarpusavyje susipynę priežastingumo ryšiais. Sekant procesus įmanoma užfiksuoti daug priežastinių jungčių ir įvertinti, kaip jos skleidžiasi skirtingame laiko ar erdvės kontekste. Taip suvokiama visų tarpinių žingsnių svarba galutiniam rezultatui. Proceso sekimas pateikia turtingesnį ir įtikinamesnį socialinės kaitos aiškinimą²⁷. Metodas ypač naudingas, kai korupcijos reiškinys įvertinamas iš naujos perspektyvos, kurią pasiūliau jungdamas žaidimų teoriją ir istorinį institucionalizmą. Nors ši studija gali prisidėti plėtojant bendresnio pobūdžio teoriją apie korupciją, ji apsiriboja tik tam tikru laiku ir erdve (XIX–XX amžių sandūra Lotynų Amerikoje). Todėl nesiekiu iš esmės pertvarkyti korupcijos suvokimo. Siekiu pažvelgti į ją giliau. Galiausiai noriu patikinti, kad puikiai suprantu korupcijos apibrėžimo ir matavimo problemas. Nors apimtis neleidžia jų nuodugniau aptarti, nemanau, jog problemos yra tokios esminės, kad neleistų pastebėti dviejų skirtingų valdymo būklių pasaulyje. Esu įsitikinęs, kad korupcija egzistuoja kaip „socialinis daiktas“ ir gali būti analizuojama.

1. Vyraujančių korupcijos aiškinimų kritika

Ilgą laiką korupcijos studijose dominavęs užsakovo ir vykdytojo modelis remiasi klasikinės racionalaus pasirinkimo teorijos prielaidomis ir metodologiniu individualizmu. Modelyje sąveikauja dviejų tipų veikėjai – užsakovas ir vykdytojas. Užsakovo vaidmenį paprastai turi visuomenė, išreiškianti viešąjį interesą pažaboti korupciją. O vykdy-

²⁷ Bennett A., Elman C., „Qualitative research: Recent developments in case study methods“, *Annual Review of Political Science* 9, 2006, p. 455–476.

tojai apibrėžiami kaip politikai, siekiantys palaikyti korupciją, nes ji garantuoja asmeninę naudą. Politikai turi ir informacijos monopolį. Todėl, nors visuomenė ir deleguoja jiems pažaboti korupciją, pastarieji užduoties tinkamai nevykdo ir korupcija lieka atspari kaitai²⁸. Empirinių šios logikos pavyzdžių netrūksta²⁹.

Modelis numato, kad problemą turi spręsti užsakovas. Esą visuomenė turėtų pakeisti valdančiųjų gaunamos naudos ir žalos santykį, kad šis taptų nepalankus politikams. Tai padaryti galima koreguojant paskatų sistemą³⁰. Pagrindiniai jos komponentai kildinami iš didelio N lyginamųjų tyrimų, kurie lygina švarių ir korumpuotų valstybių institucinę struktūrą. Siūlomi sprendimai yra šie: didesni atlyginimai, papildomos lengvatos valstybės tarnautojams, griežtesnės baudos už nusizengimus³¹, nuopelnais grįsti biurokratų įdarbinimo reikalavimai³², tikslesnės ir paprastesnės procedūrinės veiklos taisyklės³³, vidinę ir išorinę veiklos stebėseną užtikrinančios institucijos (ombudsmenas; antikorupcijos agentūra; korupcijos skundimo mechanizmai; laisva žiniasklaida)³⁴, demokratinė valdžios struktūra, sumodeliuota

²⁸ Rose-Ackerman A., *Corruption: A Study in Political Economy*, New York: Academic Press, 1978 ir Klitgaard R., *Controlling Corruption*, Berkeley: University of California Press, 1988.

²⁹ Collier M., „Explaining corruption: An institutional choice approach“, *Crime, Law & Social Change* 38, 2002, p. 1–32, arba Rothstein B., Tegnhammar M., „The Mechanisms of Corruption: Interest vs Cognition“, *QoG Working Paper Series* 3, 2006, The Quality of Government Institute, University of Gothenburg.

³⁰ Klitgaard, p. 25–30.

³¹ Quah J. S. T., „Preventing Police Corruption in Singapore: the Role of Recruitment, Training and Socialisation“, *The Asia Pacific Journal of Public Administration* 28 (1), June 2006, p. 59–75; Van Rijkeghem C. and Weder B., „Corruption and the rate of temptation: Do low wages in the civil service cause corruption?“, *International Monetary Fund*, Washington D.C. (Working Paper WP 97/73), 1997.

³² Dahlstrom C. et al., „The Merit of Meritocratization: Politics, Bureaucracy, and the Institutional Deterrents of Corruption“, *Political Research Quarterly*, Forthcoming.

³³ Organization for Economic Co-Operation and Development *Bribery in Public Procurement: methods, actors and counter-measures*, 2007, <<http://www.oecd.org/dataoecd/47/11/44956834.pdf>>, 2012 07 29.

³⁴ Sung H. E., „Democracy and Political Corruption: A cross-national comparison“, *Crime, Law and Social Change* 41 (2), p. 179–193.

pagal „stabdžių ir atsvarų“ sistemą, nepriklausoma teisinė sistema, universalios gerovės programos³⁵, rinkos ekonomika³⁶.

Panaši ir kito populiarus aiškinimo – kultūrinio moralinio argumento – logika. Tik vietoj paskatų sistemos čia pabrėžiamos individo vertybės (preferencijos – *A. A.*) kaip pagrindinis šaltinis, motyvuojantis individus elgtis vienaip ar kitaip. Yra kelios kultūrinės moralinės skirtys, kurias gerai apibendrina šios sąvokos. Tai visuotinių vertybių politinė kultūra (angl. *universalistic*) versus ribotų vertybių (angl. *particularistic*)³⁷. Pirmu atveju visuotinai pripažįstama, kad valdžia valdomuosius turi traktuoti lygiai, o antru – išskirti tam tikras grupes kitų sąskaita. Kultūrinis moralinis atsakymas yra santykinai paprastas. Vos tik dauguma visuomenės narių internalizuos naujas vertybes ir atsisakys senųjų (pakeis preferencijas – *A. A.*), korupcija kaip reiškinys sunyks³⁸.

Didžiausias šių aiškinimų teorinis trūkumas yra tas, kad jie išskirtinai remiasi institucijomis kaip taisyklėmis arba vertybėmis kaip preferencijomis. Individų motyvacija lieka neaptarta iki galo, nes iš akių išleidžiami tarpusavio ryšiai. Užsakovo ir vykdytojo modelis daro prielaidą, kad individai elgsis kaip reikalauja paskatų sistema, antraip bus nubausti. Nors aiškinimas pripažįsta, kad valdantieji sieks išsisukti, jis numato, kad politikus prižiūrės valdomieji. Būtent jie privers pareigūnus užtikrinti taisykles. Taip ir būna pažangiose demokratijose. Tačiau korumpuotose šalyse visuomenė negali ar nenori kontroliuoti valdančiųjų³⁹. Kai nėra nė vieno norinčio ir galinčio

³⁵ Rothstein B., Uslaner E. M., „All for All. Equality, Corruption and Social Trust“, *World Politics* 58 (3), 2006.

³⁶ Broadman H. G., Recanatini F., „Seeds of Corruption – Do Market Institutions Matter“, *Economic Policy in Transitional Economies* 11, November 4, p. 359–392.

³⁷ Šias sąvokas vartoja Mungiu-Pippidi A., „Corruption: Diagnosis and Treatment“, *Journal of Democracy* 17, 2006, p. 86–99.

³⁸ Le Vine V., *Political Corruption: The Ghana Case*, Stanford: Hoover Institution Press, 1975.

³⁹ Falaschetti D. and Miller G., „Constraining the Leviathan: Moral Hazard and Credible Commitment in Constitutional Design“, *Journal of Theoretical Politics* 13, 2001, p. 389–411.

užtikrinti taisyklių veikimą, taisyklė nedaro įtakos elgesiui. Taisyklių veikimas priklauso ne nuo „nematomos rankos“, bet nuo pačių individų motyvacijos. Verta nuosekliai suskaidyti teisės užtikrinimo žingsnius. Taip būtų prieita prie pradinio taško, kai anapus pareigūno, turinčio įgyvendinti taisyklę, nėra jokios taisyklės ir niekas jo neprižiūri. Natūraliai kyla klausimas – kodėl pareigūnas yra suinteresuotas palaikyti taisyklę?

Kultūrinis moralinis aiškinimas tarsi pateikia atsakymą, bet ne išsamų. Pareigūno motyvaciją jis kildintų iš vertybių, sufleruojančių, koks elgesys teisingas, o koks ne. Esą pareigūnas užtikrina taisyklės veikimą, nes tiki, kad ji yra vertinga savaime, arba tiesiog teikia daugiau naudos. Tačiau tokią vertybę kaip geras valdymas įmanoma pasiekti tik visuomenėje ir ji yra viešoji gėrybė. Geru valdymu džiaugsis visi – nesvarbu, prisidėjo ar ne. Juk neįmanoma pastatyti jokios „tvoros“, kuri atribotų neprisidėjusiuosius (angl. *nonexcludable*). Kita vertus, gėrybės tiekimas yra nedalomas – taip pat bendras visiems. Tai, kad *geru valdymu* naudojasi vienas narys, nė kiek nesumažina *gero valdymo* „kiekio“ kitam (angl. *jointly supplied*)⁴⁰. Švarios valdžios institucijos yra priklausomos nuo individų bendrų pastangų, o ne nuo atskirų norų. Gali būti, kad individas įdeda visas pastangas, siekdamas gero valdymo, bet vis tiek jo negauna, nes kiti neprisidėjo. Ir priešingai – individas nedarė nieko, bet kiti dėjo pastangas, o nauja atiteko ir neprisidėjusiam. Šios aplinkybės stipriai keičia individų motyvaciją. Noras išrauti korupciją yra būtina, bet tikrai nepakankama sąlyga tikslui pasiekti. Yra studijų, kurios aiškiai parodo, kad absoleuti visuomenės dauguma nuo korupcijos kenčiančiose valstybėse puikiai supranta korupcijos žalą ir šį reiškinį smerkia (internalizavo universalias vertybes). Nepaisant to, jie tęsia korupcijos praktiką, nes esą „sistema nepalieka pasirinkimo elgtis kitaip“⁴¹. Toks samprotavimas aiškiai sufleruoja kolektyvinio veiksmo dilemą.

⁴⁰ Apie viešąsias gėrybes: Shepsle K. A., Bonchek M. S., *Analyzing politics: rationality, behavior, and institutions*, New York: Norton, 1997, p. 220–222.

⁴¹ Karklins R., *The System Made Me Do It: Corruption In Post-Communist Societies*, Armonk, New York: M. E. Sharpe, 2005.

2. *Elnio medžioklės teorinis argumentas*

Visuomenėje individai tarpusavyje susiję ir savo kasdienius ekonominius, socialinius ar politinius sprendimus priima atsižvelgdami ne tik į paskatų sistemą ar asmenines preferencijas, bet ir vertindami savo sąveiką su kitais⁴². Individų tarpusavio sąveiką supaprastintai nagrinėja žaidimų teorija. Ji išskiria vyraujančius žaidėjų sprendimus įvairiose žaidimų situacijose. Žaidimų teorija gali padėti atskleisti bendro pobūdžio teorinius dėsningumus. Šie dėsningumai lygiai taip pat veikia ir realiuose, daug sudėtingesniuose visuomenės kontekstuose. Žaidimų teorija, kaip ir užsakovo ir vykdytojo modelis, grindžiama klasiškinėmis racionalaus pasirinkimo prielaidomis, tačiau, adekvačiau įvertinusi individų tarpusavio ryšius, pateikia skirtingas išvadas.

Visuomenės išteklių skirstymas jos nariams yra pagrindinė politikos problema. Geras valdymas (*nešališkai*) arba korupcija (*šališkai*) yra dvi skirtingos strategijos skirstyti išteklius šiame politiniame žaidime. Peržvelgus studijas apie korupcijos žalą aišku, kad nešališka strategija žaidėjams atneštų daugiau naudos, negu šališka. Tačiau gerą valdymą įmanoma pasiekti tik jeigu visi (ar beveik visi) elgiasi nešališkai. Todėl esminė žaidimo problema – bendradarbiavimas.

Daugelis autorių, kurie aiškino korupciją remdamiesi žaidimų teorija, bendradarbiavimo problemą apibrėžė kaip kalinio dilemą⁴³. Esą žaidėjai nesugeba vienas kitam įsipareigoti siekdami abiem naudingo rezultato. Todėl jie nebendradarbiauja ir atsiduria prastesnėje negu galėtų padėtyje. Kadangi nebendradarbiauti apsimoka labiau, kad ir kokią ėjimą darytų tavo oponentas, susiklosto vadinamoji *Nasho* pusiausvyra. Joje žaidėjai niekada nekeis strategijos, nes jeigu bandys

⁴² Aumann R. J., Dreeze J. H., „When all is said and done: How should you play and what should you expect“, Jerusalem: Center for study of rationality – Hebrew University.

⁴³ O'Donnell G., „On the State, Democratization and Some Conceptual Problems: A Latina American View with Glances at Some Postcommunist Countries“, *World Development* 21 (8), p. 1355–1369 arba Rothstein B., Uslaner E. M., „All for All. Equality, Corruption and Social Trust“, *World Politics* 58 (3), 2006.

elgtis nešališkai – tik labiau nukentės. Empirinės studijos randa daug kalinio dilemos pavyzdžių⁴⁴.

Kalinio dilema yra ribotas modelis, nes nušviečia tik korupcijoje paskendusią šalių situaciją, bet nesugeba paaiškinti „gerųjų“ atvejų. Taip nutinka todėl, kad ji praleidžia kaitos galimybę. Realiame pasaulyje išteklių skirstymo žaidimas kartojasi daugybę kartų, o sprendimai, kaip žaisti kitus žaidimus, grindžiami ankstesnių rezultatų patirtimi – vadinamąja *tit for tat* strategija. Individas į teigiamus oponentų veiksmus atsako teigiamais, į neigiamus – neigiamais. Šią savybę kai kurie autoriai netgi priskiria žmogaus prigimčiai⁴⁵. *Tit for tat* gali įtvirtinti kalinio dilemos scenarijų, jeigu iš pradžių žaidimo rezultatai buvo neigiami. Tačiau ji sudaro sąlygas susiklostyti ir kitai pusiausvyrai, kurios kalinio dilema nenumato.

Tikslesnis modelis būtų akademikų kiek primirštas Elnio medžio-klės žaidimas⁴⁶. Šio žaidimo esmė yra tokia (paprastumo dėlei – du žaidėjai, nors rezultatas nesikeičia ir kai jų n). Individai renkasi, ar medžioti elnią (geras valdymas), ar kiškį (korupcija). Kiškio medžio-klė mažiau vertinga, nes pagavus jį gaunamas tik vienas kilogramas mėsos. Kita vertus, kiškį pagauti lengviau. Užtenka vieno žaidėjo pastangų. Tačiau prizas už elnią – du kilogramai mėsos. Čia svarbu pabrėžti, kad nors du kilogramai ir yra visas elnias, kiekvienam jį sumedžiojusiam vis tiek atitenka po du kilogramus. Tai įmanoma, nes elnias šiuo atveju yra gero valdymo metafora. O geras valdymas yra nedaloma (angl. *jointly supplied*) ir neattribojama (angl. *non-excludable*) gėrybė. Todėl, jeigu du žaidėjai pagavo elnią, abu jie gaus vienodai – po visą laimikį. Tačiau elnią galima pagauti tik bendromis pastangomis (geras valdymas įmanomas tik jei visi elgiasi nešališ-

⁴⁴ Person A. et al., „The failure of Anti-Corruption Policies: A Theoretical Mischaracterization of the Problem“, *QoG Working Paper Series* 18, 2010, The Quality of Government Institute, University of Gothenburg; Bardhan P., „Corruption and Development: A Review of the Issues“, *Journal of Economic Literature* 35, 1997, p. 1320–1346.

⁴⁵ Axelrod R., Hamilton W. D., „The Evolution of Cooperation“, *Science*, New Series 211 (4489), March 27, 1981, p. 1390–1396.

⁴⁶ Skyrms B., *The Stag Hunt and Evolution of Social Structure*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

kai). Todėl jeigu žaidėjai nebendradarbiauja, elnio medžioklė žlunga. Jeigu vienas nusprendžia medžioti staiga pro šalį prabėgusį kiškį, tai kitas, toliau sąžiningai tykantis elnio, lieka tuščiomis ir vėliau, praradęs pasitikėjimą, taip pat medžios kiškį. Šis žaidimas adekvačiau įvertina individų sąveiką pasikartojančiuose žaidimuose, nes jame galimos dvi pusiausvyros. Į kurią pateks medžiotojai priklauso nuo to, kaip jiems pavyko pirmoji medžioklė. Tai lems jų bendruosius lūkesčius ateityje. Kai bendrieji lūkesčiai ima idealiai prognozuoti geriausias strategijas, pagrįstai galima kalbėti apie naujos institucijos pradžią. Tik instituciją reikėtų suprasti daug plačiau nei formalias taisykles. Taisykles žaidėjai gali laužyti, jeigu galima geresnė žaidimo strategija. Tačiau susiformavusių institucijų laužyti neįmanoma. Institucijos ir yra geriausios žaidimo strategijos!

Jei vienas medžiotojas pasidavė pagundai gaudyti kiškį, tai kitas liko be nieko ir kituose žaidimuose keršydamas griebsis tos pačios strategijos. Įsitvirtins pusiausvyra, kurioje visą laiką medžiojami kiškiai. Ši pusiausvyra neveiksminga – jos tikslas iki minimumo sumažinti riziką (angl. *risk dominant*). Tačiau jeigu pradžioje pavyksta susitarti, *tit for tat* paskatins pasitikėjimą ir įtvirtins kitą, daug veiksmingesnę pusiausvyrą, kai visada bus medžiojami elniai. Juk nė vienas žaidėjas nenorės vieno kilogramo kiškio keisti į du kilogramus elnio. Ši pusiausvyra iki maksimumo padidina naudą (angl. *payoff dominant*). Apibendrinimas pateiktas 1 lentelėje.

1 lentelė. Išteklių skirstymo žaidimas kaip elnio medžioklė

	Visuomenės narys B	
Visuomenės narys A	Bendradarbiauja. Skirstant išteklius elgiasi nešališkai	Nebendradarbiauja. Skirstant išteklius elgiasi šališkai
Bendradarbiauja. Skirstant išteklius elgiasi nešališkai	$A + 2 / B + 2$ <u>Geras valdymas kaip galima pusiausvyra</u>	$A 0 / B + 1$ A i naudojamas
Nebendradarbiauja. Skirstant išteklius elgiasi šališkai	$A + 1 / B 0$ B i naudojamas	$A + 1 / B + 1$ <u>Korupcija kaip galima pusiausvyra</u>

Vis dėlto, racionalaus pasirinkimo teorija pateikia tik „momen-
tines pusiausvyrų nuotraukas“. Elnio medžioklės žaidimas nedeta-
lizuoja, *kaip* patenkama į skirtingas pusiausvyras, nors ir suteikia
užuominą, kur ieškoti atsakymo į šį visus antikorupcijos šalininkus
dominantį klausimą. Pirmąsias medžiokles būtina konkretinti, nes in-
dividų sąveika niekada nevyksta vakuume. Ji negali būti atsieta nuo
konkreto laiko ir vietos. Individų sąveika skleidžiasi kaip procesas,
kuris savyje slepia sudėtingus ir dažnai unikalius priežastinius ryšius,
lemiančius skirtingas konfigūracijas dabartyje⁴⁷.

Trumpai apžvelgus žmonijos istoriją, gero valdymo fenome-
ną atsiradus matyti tik kai kuriose moderniose visuomenėse. Todėl
dar politikos mokslų klasikais korupcijos sunykimo prielaidas matė
modernizacijos procesuose⁴⁸. Modernizacija, kuri apima pramonės,
miestų ir švietimo plėtrą, taip smarkiai pakeičia ekonominę, socialinę
ir politinę visuomenių struktūrą, kad galima kalbėti apie naujus žai-
dėjus ir naują žaidimo situaciją. Modernizaciją patiriančios visuome-
nės tampa kur kas sudėtingesnės ir mažiau stabilios. Padidėja įvairių
grupių aktyvumas ir senosios politinės institucijos paprastai nespėja
tinkamai suderinti staiga iškilusių skirtingų reikalavimų. Moderni-
zacija yra savotiškas sproginimas, sujaukiantis senąją tvarką. Tačiau
šio sproginimo padariniai priklauso nuo laiko ir erdvės, todėl visuo-
menės gali pakisti dvejopai. Vienu atveju tarp reikšmingiausių gru-
pių nusistovi pusiausvyra ir jos sukuria veiksmingas institucijas savo
interesams derinti racionaliū būdu – korupcija sunyksta. Huntingto-
nas tai vadina pilietine sistema (aš – elnio medžiokle). Kitu atveju
pusiausvyra pažeidžiama ir nauja politinė tvarka tėra formalios, re-
aliai neveikiančios institucijos. Reikšmingiausios socialinės grupės
interesus gina tomis priemonėmis, kurios geriausiai išreiškia jų galią.
Turtingi papirkinėja, ginkluoti sukyla, darbininkai streikuoja. Pasak
Huntingtono, tai pretorinė sistema (arba kiškio medžioklė).

⁴⁷ Piercon P. and Skocpol T., „Historical institutionalism in contemporary political science“, Katznelson I., Milner H. V., *Political Science: State of the Discipline*, New York: W.W. Norton, 2002, p. 693–721.

⁴⁸ Huntington S., *Political Order in Changing Societies*, New Haven, Yale University Press, 1968.

Pilietinėse sistemose pusiausvyrą užtikrina partinė konkurencija. Tačiau ji turi atspindėti svarbiausių socialinių grupių (pavyzdžiui, buržuazijos, vidurinės ir proletariato klasių) galios pusiausvyrą visuomenėje. Partija yra esminis bendradarbiavimo įrankis. Jei ji veiksmingai atstovauja savo rinkėjams, jų interesus gina demokratinės institucijos. Taip sunyksta paskatos „išduoti“ konkurentus ir kovoti užkulisinėmis priemonėmis (kyšiais, perversmais, streikais). Socialinės grupės per partijas tarsi „surišamos“, o partijų sutarimas virsta visuomenės sutarimu. Partijos užtikrina politinius įsipareigojimus ir garantuoja, kad jų atstovaujamos grupės nesiims „medžioti kiškio“. Ir priešingai, jeigu reikšmingiausios socialinės grupės nesijaučia veiksmingai atstovaujamos partijų, savo interesus gins šiurkščiomis ar slaptomis priemonėmis.

Modernios partinės konkurencijos plėtrai yra palanki tokia modernizacija, kuri vyksta lėčiau ir apima sunkiajai pramonei palankius regionus. Lėtesnis tempas leidžia adaptuotis ir sustiprinti savo partijas toms grupėms, kurios reikšmingiausią vaidmenį vaidino iki modernizacijos (pavyzdžiui, žemvaldžiai, valstiečiai ar pirkliai). O sunkioji pramonė palengvina kolektyvinio veiksmo dilemą naujai iškilusioms grupėms ir leidžia joms sukurti stiprias savo partijas (dažniausiai tai pramonininkų, darbininkų ir vidurinės klasės grupės).

Remdamasis čia išskleistais teoriniais argumentais formuoju tokią hipotezę. Geras valdymas arba korupcija yra stabilios būklės, nes viena iš šių strategijų politiniame žaidime visada yra vienintelė geriausia. Ją lemia bendrieji žaidėjų lūkesčiai, nes jie idealiai prognozuoja žaidimo rezultatą ir sufleruoja strategiją. Kur bendrieji lūkesčiai neigiami, klesti korupcija, o kur teigiami – geras valdymas. Į šias skirtingas pusiausvyras visuomenės nubloškia pirmoji (santykinai kalbant) partinė medžioklė – modernizacija. Ten, kur ji vyko lėčiau ir apėmė sunkiajai pramonei palankius regionus, išvirtino moderni partinė konkurencija ir korupcija buvo išrauta. Šis teorinis argumentas bus patikrintas empirinėje dalyje analizuojant Argentinos ir Čilės atvejus.

3. Skirtinga pusiausvyra Argentinoje ir Čilėje

Dėl jau aptartų teorinių trūkumų vyraujantys korupcijos aiškinimai neprognozuoja skirtingų valdymo kokybės būklių Argentinoje ir Čilėje. Toliau pateikiamos lentelės iliustruoja, kad šių šalių sutampa ir paskatų sistemos, ir kultūrinės moralinės nuostatos.

2 lentelė. Paskatų sistema Argentinoje ir Čilėje⁴⁹

	Argentina	Čilė
Baumės už kyšininkavimą sutampa ⁵⁰	Įkalinama 1–6 metams ir pašalinama iš valstybės tarnybos visam laikui	Įkalinama 0,25–4 metams ir pašalinama iš valstybės tarnybos visam laikui
Baumės už valstybės lėšų pasisavinimą ⁵¹	Įkalinama 4–12 metų ir pašalinama iš valstybės tarnybos visam laikui	Įkalinama 4–12 metų ir pašalinama iš valstybės tarnybos visam laikui
Demokratiškai renkama valdžia	Demokratija nuo 1983 m.	Demokratija nuo 1990 m.
Nepriklausoma teisinė sistema	Kokybė pagal GI – 75 %	Kokybė pagal GI – 78 %
Ombudsmenas	Nuo 1993 m. Kokybė pagal GI – 95 %	Nuo 1980 m. Kokybė pagal GI – 77 %
Antikorupcijos agentūra	Nuo 1999. Kokybė pagal GI – 89 %	Kokybė pagal GI – 78 %

⁴⁹ Sudaryta pagal *Transparency International* sąžiningumo ramsčių sąrašą, kildinama iš didelio N valstybių institucijų lyginamųjų tyrimų: Pope J., *Confronting Corruption: The Elements of a National Integrity System*. TI Source Book, 2000; Pasirinktos tos institucijos, kurių kokybė labai gerai įvertinta *Global Integrity*. Tai organizacija, teikianti informaciją apie korupcijos paskatų sistemą pasaulyje. Ji specializuojasi vertinti formalių institucijų egzistavimą. Greta, remdamasi interviu su ekspertais, GI mėgina įvertinti, ar minėtos formalios institucijos veikia praktikoje. Daugelis paskatų sistemos aspektų Argentinoje ir Čilėje atskleidžiama šiose ataskaitose: The Global Integrity Report, *Argentina 2010*, <<http://www.globalintegrity.org/report/Argentina/2010/scorecard>>; The Global Integrity Report, *Chile 2008*, <<http://report.globalintegrity.org/Chile/2008/scorecard>>, 2012 07 03.

⁵⁰ *Codigo Penal de la Nacion Argentina*, Art 261, 258, <<http://www.infoleg.gov.ar/infolegInternet/anexos/15000-19999/16546/texact.htm#25>>, 2011 02 01; *Codigo Penal de la Republica de Chile*, Art 248, 233, <<http://www.servicioweb.cl/juridico/Codigo%20Penal%20de%20Chile%20libro2.htm>>, 2012 07 01.

⁵¹ Ten pat.

2 lentelės tęsinys

Sistema, atrenkanti valstybės tarnautojus, grįsta nuopelnais	Įdiegta. Kokybė pagal GI – 90 %	Įdiegta. Kokybė pagal GI – 76 %
Korupcijos skundimo mechanizmai (<i>whistle-blowing</i>)	Yra. Kokybė pagal GI – 73 %	Nėra
Laisva žiniasklaida	Žiniasklaidos galimybės pranešti apie korupciją pagal GI – 92 %	Žiniasklaidos galimybės pranešti apie korupciją pagal GI – 85 %

3 lentelė. *Kultūrinės moralinės nuostatos Argentinoje ir Čilėje*⁵²

	Argentina (%)	Čilė (%)
Vienodai maža dalis, pateisinanti situaciją, kai valdininkas duoda darbo pažįstamiems	9,90	12,20
Vienodai didelė dalis visada smerkianti kyšius	75,80	73,60
Vienodai didelė dalis, pagrindine pasitikėjimu valdžios institucijomis sąlyga nurodžiusių lygų visų žmonių traktavimą	54,90	61,40

Esminis skirtumas, lemiantis kitokias valdymo kokybės pusiausvyras, yra bendrieji lūkesčiai, vyraujantys visuomenėje. Juos iliustruoja apklausų duomenys, pateikiami 4 lentelėje.

4 lentelė. *Skirtingi gyventojų bendrieji lūkesčiai Argentinoje ir Čilėje*⁵³

	Argentina (%)	Čilė (%)
Policijos pareigūnus papirkti yra lengva	62,90	12,20
Ministerijų darbuotojus papirkti yra lengva	59,60	20,70
Daugiau nei 60 % valstybės tarnautojų yra korumpuoti	70,50	27,90
Korupcija – pati svarbiausia šalies problema	12,30	2,80

⁵² Naujiausi duomenys pagal: Latinobarometro, *Opinion Publica Latinoamericana*, <<http://www.latinobarometro.org/>>, 2012 07 06.

⁵³ Naujiausi duomenys pagal: Latinobarometro, *Opinion Publica Latinoamericana*, <<http://www.latinobarometro.org/>>, 2012 07 06.

Visuomenės lūkesčiai priklauso nuo valdančiųjų. Lūkesčius formuoja patirtis, kylanti iš sąveikos su valdžios institucijomis⁵⁴. Jeigu ji neigiama – neigiami ir piliečių lūkesčiai. Jeigu teigiama – lūkesčiai teigiami. Todėl pusiausvyra visuomenėje paprastai tik atspindi pusiausvyrą valdžioje. Ją iliustruoti galima pristačius skirtingus privatizacijos scenarijus ir skirtingas politikų strategijas juose. Privatizacija yra puikus testas aukščiausiosioms valdžios institucijoms, nes ji atveria galimybes korupcijai pasireikšti arba ją užgniaužti⁵⁵. Tai parodo, ar politikoje „medžiojamas elnias, ar kiškis“. Trumpa apžvalga neįrodys korupcijos faktų, jos tikslas kitas – parodyti skirtingas politikų strategijas toje pačioje politinėje aplinkoje. Čilėje sėkmę rinkimuose atneša abipusė politikų kontrolė, įsipareigojimas ideologijai ir bendradarbiavimas. Argentinoje – oponentų ir ideologinių nuostatų išdavystė. Skirtingas strategijas apibendrina 5 lentelė, sudaryta remiantis kelių „tipiškomis“ vadinamų privatizacijų studijomis.

5 lentelė. *Skirtingos politikų strategijos vykdant privatizaciją*⁵⁶

	Argentina	Čilė
Institucinė sandara	Prezidentinė respublika	Prezidentinė respublika
Laikotarpis	1990–2000	1990–2000
Privatizacijos iniciatorius	Prezidentas	Prezidentas
Prezidento partijos pozicija parlamente	Valdančioji	Valdančioji
Valdančiosios partijos ideologinės nuostatos	Centro kairės	Centro kairės

⁵⁴ Rothstein B., Pierre J., „Reinventing Weber: The Role of Institutions in Creating Social Trust“, Lagreid P., Christensen T., *The Ashgate Research Companion to New Public Management*, Ashgate Publishing: Burlington 2010 (p. 407–419).

⁵⁵ Kaufmann D. and Siegelbaum P., „Privatization and Corruption in the Transition“, Paper presented at the 10th International Anti-Corruption Conference: Designing strategies, Assessing impacts and Reforming corrupt institutions, Prague, Czech Republic, 7–11 October. The World Bank Group, IACC and TI, 2001.

⁵⁶ Sudaryta pagal šią studiją: Stechina V., *Conditions for Corruption – Institutions, Executive Power, and Privatization in Argentina and Chile in the 1990s.*, Uppsala: Department of Government, Uppsala universitet, 2008.

5 lentelės tęsinys

Valdančiosios partijos pritarimas privatizacijai proceso pradžioje	Nėra	Nėra
Valdančiosios partijos pritarimas privatizacijos proceso pabaigoje	Po spaudimo atsiranda	Nėra ⁵⁷
Privatizacijoje dominuojanti valdžios institucija	Išskirtinai vyriausybė	Pusiausvyra tarp vyriausybės ir parlamento grupių
Kam pavesta įgyvendinti privatizaciją	Vyriausybės patikėtiniams	Nešališkai komisijai
Parlamento grupių vaidmuo kontroliuojant įgyvendinimą	Menkas	Svarbus
Valdančiosios partijos sėkmė kituose rinkimuose	Laimėjo	Laimėjo

Paskutinė bendrųjų lūkesčių iliustracija yra korupcijos atvejų statistika. Nuo 2000 iki 2007 metų teisingumo institucijos Čilėje užregistravo 3 755 korupcijos atvejus, kurie baigėsi apkaltinamuoju nuosprendžiu⁵⁸. O Argentinoje nuo 2000 iki 2010 metų tokių atvejų buvo beveik dešimt kartų mažiau – vos 450⁵⁹. Tai visuomenei siunčia aiškia žinia, kad nėra jėgos, galinčios nubausti, ir korupcija tampa visų bendraisiais lūkesčiais⁶⁰.

⁵⁷ Privatizacijos pavykdavo tik kai prezidentą palaikydavo opozicija. Valdančioji partija savo ruožtu darė viską, kad atsiribotų nuo tokių savo prezidento žingsnių, rinkėjų akyse siekdama išsaugoti ideologinį tapatumą. Jos pastangomis privatizacijos buvo stipriai pakoreguotos – svarbiausi svertai palikti valstybei.

⁵⁸ Ortega C. A. F., „The fight against corruption in Chile“, The United Nations Asia and Far East Institute for the prevention of Crime and the Treatment of Offenders, 2008, <http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No77/No77_10PA_Ortega.pdf>, 2011 03 04.

⁵⁹ Pilot review programme. *Review of implementation of the United Nations Convention against corruption*, 2011, <<http://www.anticorruption.gov.ar/documentos/Argentina,%20country%20repor.pdf>>, 2011 03 04.

⁶⁰ Lindstedt C. and Naurin D., „Transparency is not Enough: Making Transparency Effective in Reducing Corruption“, *International Political Science Review* 31 (4), p. 301–322.

4. Kaip išsiskyrė Argentinos ir Čilės keliai

Gilindamasis į šalių modernizacijos procesus supratau, kad lėtesnė ir į sunkiąją pramonę orientuota modernizacija Čilėje buvo palankesnė autentiškos partinės konkurencijos ir kokybiško valdymo pradžiai. Argentinoje atvirkščiai – spartesnė ir į lengvąją pramonę orientuota modernizacija trukdė kokybiškam valdymui. Prieš pristatydamas analizę pateikiu jos santrauką.

6 lentelė. Kaip išsiskyrė Argentinos ir Čilės keliai

	Argentina	Čilė
Pradinės sąlygos išsivadavus iš Ispanijos (apie 1812–1860 metus)	Senoji santvarka sugriauta, valstybę suvienija Buenos Airių provincijos žemvaldžiai	Senoji santvarka sugriauta, valstybę suvienija Centrinio slėnio žemvaldžiai
Modernizacijos priešaušris (apie 1860–1880 metus)	Santvarkoje per konservatorių partiją dominuoja žemvaldžiai. Nėra paskatų stiprinti partiją. Derlingos žemės – vienišas šalies lyginamasis pranašumas. Valdžios institucijos remia žemvaldžių eksportą, šalies ekonomika ima klestėti	Šiaurėje iškyla mineralų kasyba. Prekyba mineralais ypač suklesti po 1883 metų karo, kai Čilė iš Peru ir Bolivijos atima nitratus telkinius. Žemvaldžiai dėl biudžetą užgriuvusių pajamų iš prekybos priversti konkuruoti su iškilusiu kasybos elitu. Atsiranda paskatų kurti ir stiprinti partijas, nes prekybos tęstinumą užtikrina tik taiki konkurencija
Modernizacija (apie 1880–1930 metus)	Dėl žemės ūkio svarbos vyrauja lengvosios pramonės plėtra. Kadangi žemvaldžių galios koncentracija didelė, pramonės plėtra sparti	Dėl mineralų svarbos vyrauja sunkiosios pramonės plėtra. Tačiau dėl konkurencijos tarp žemvaldžių ir kasybos elito pramonės plėtra negali pasiekti tokių tempų kaip Argentinoje

6 lentelės tęsinys

<p>Vykstant modernizacijai iškilusios naujos grupės</p>	<p>Iškyla vidurinė klasė ir radikalų partija</p>	<p>Iškyla vidurinė klasė ir radikalų partija</p>
	<p>Iškyla darbininkų klasė, bet dėl lengvosios pramonės specifikos stiprių savo partijų nesukuria</p>	<p>Iškyla darbininkų klasė ir dėl sunkiosios pramonės specifikos sukuria stiprias savo partijas</p>
<p>Ankstyva demokratija (apie 1910–1930 metus)</p>	<p>Dėl pernelyg sparčios modernizacijos ir staigių politinių reformų demokratinėse valdžios institucijose ima dominuoti gausesnės vidurinės klasės palaikoma radikalų partija. Žemvaldžių ir darbininkų partijos pasirodo per silpnos demokratinei konkurencijai</p>	<p>Dėl lėtesnės modernizacijos senosios ir naujosios elito grupės – žemvaldžiai, kasybos elitas ir pramonininkai – tebedominuoja oligarchinėse valdžios institucijose. Tačiau tarpusavyje varžosi per partijas, pamažu plėsdamos rinkėjų ratą. Vidurinės klasės ir darbininkų partijos stiprios, bet kol kas atskirtos nuo konkurencijos</p>
<p>Demokratiją sugriovusi krizė</p>	<p>Didžioji depresija 1930 metais. Kariuomenė įveda fašistinį valdymą</p>	<p>Nitratų kasybos krizė 1918 metais. Kariuomenė įveda fašistinį valdymą</p>
<p>Fašizmo padariniai</p>	<p>Kaip atsakas į krizę persiorientuojama į sunkiąją pramonę. Dėl to nukenčia žemės ūkio sektorius. Atsiranda nauja pramonininkų klasė, dar labiau sustiprėja darbininkų judėjimai. Režimas inkorporuoja pramonininkus ir darbininkus korporatyvizmu ir užsitikrina jų palaikymą</p>	<p>Atkurta pelninga prekyba mineralais. Valdžia nesugeba inkorporuoti svarbiausių klasių ir užsitikrinti jų palaikymo, nes susiduria su esamų partijų pasipriešinimu</p>

6 lentelės tęsinys

Fašizmą sugriovusi krizė	Sunkiosios pramonės nekonkurencingumo sukelta stagnacija 1955 metais. Šalyje nėra sunkiajai pramonei reikalingų išteklių. Režimą nuverčia žemvaldžiai, susidėję su kariuomene. Tačiau pramonininkai ir darbininkai pakankamai galingi jėga priešintis žemvaldžių reformoms. Kyla agresyvi konkurencija tarp dešinės ir kairės. Ji skatina korupciją ir smurtą kaip geriausią strategiją išlikti, nes nėra partijų, kurios užtikrintų atstovavimą visų interesams	Didžioji depresija 1930 metais. Reikšmingiausių grupių partijos įkuria demokratiją. Jos siekia pajamų iš prekybos mineralais, bet agresyvią konkurenciją atmeta, nes nenori sužlugdyti kasybos sektoriaus. Partijos sutinka konkuruoti rinkimais ir investuoja kurdamos savo rinkėjų bazę. Taip jos išsiskiria visuomenėje. Netrukus gyvybinga partinė konkurencija tarp dešinės ir kairės išrauna korupciją
Nulemtas kelias	Ydingas kelias iki šių dienų. Kiškio medžioklės pusiausvyra	Dorybingas kelias iki šių dienų (nesugadintas net Pinočeto diktatūros). Elnio medžioklės pusiausvyra

Reikia pripažinti, kad apimties rėmai ir tikslų istorinių duomenų trūkumas neleidžia įtikinamai nustatyti ir pagrįsti tiksliai šalių modernizacijos trajektorijas. Tačiau šiuo atveju daug svarbesnis ne tikslumas, bet skirtingos tendencijos, dėl kurių istorikai gana vieningai sutaria⁶¹.

4.1. Modernizacija Argentinoje pagal kiškio medžioklės scenarijų

Argentina nepriklausomybę nuo Ispanijos paskelbė 1812 metais ir netrukus šalies viduje prasidėjo kovos dėl politinės valdžios. Senos

⁶¹ Remmer K. L., „Economic Dependency and Political Conflict: Chile and Argentina, 1900–1925“, *Studies in Comparative International Development* 11 (2), p. 3–24.

valdžios institucijos buvo sunaikintos, o provincijose valdžią užgrobė vietiniai valdytojai, paskirti Ispaniją užkariavusio Napoleono. Jie atstovavo vietos žemvaldžių (*Pampas*) interesams. Maždaug pusę amžiaus šie provincijų valdytojai varžėsi tarpusavyje. Apie 1860 metus generolas B. Mitre centralizavo valdžią ir tapo prezidentu. Mitre įtvirtino teisinę sistemą, sukūrė administraciją ir priėmė konstituciją, kuri buvo įkvėpta JAV pavyzdžio. Žemvaldžiai valdžią ėmė dalytis rinkimais, tačiau jie buvo klastojami. Istorikai šią santvarką vadina „oligarchija“⁶².

Reikšmingiausia oligarchų politinė jėga buvo konservatorių partija (*Partido Autonomista Nacional*). Ji neturėjo nė vieno konkurento, todėl Argentinos elitui tapo ne tiek priemone siekti valdžios, kiek savotišku elito klubu. Nuo 1894 iki 1916 metų prezidento postas priklausė tik konservatoriams. Įstatymų leidžiamajoje valdžioje jie taip pat turėjo absoliučią daugumą. Oligarchinės valdžios institucijos vykdė žemvaldžiams palankią politiką: skatino laisvąją prekybą, subsidijavo imigraciją, kūrė žemės ūkio plėtrai palankią infrastruktūrą, saugojo žemvaldžių nuosavybės teises⁶³.

Tokia politika lėmė staigų ekonomikos augimą, kuris buvo paremtas prekyba žemės ūkio produktais. XIX ir XX amžių sandūroje žemės ūkio produktai sudarė daugiau nei 90 % Argentinos eksporto⁶⁴. Šalies lyginamąjį pranašumą tarptautinėje ekonomikoje lėmė ypač derlingos žemės. Kitų reikšmingų išteklių Argentina neturėjo ir iki šiol neturi. Eksportui buvo ypač parankūs Europoje išibėgęje industrializacijos ir urbanizacijos procesai. Viena vertus, jie sukėlė Argentinos žemės ūkio produkcijos: grūdų, mėsos, vilnos, paklausą. Kita vertus, Europos imigrantai vyko į Argentina ir pradėjo dirbti žemės ūkio sektoriuje, skatindami šio plėtrą. Argentinos vyriausybė palaikė ir netgi subsidijavo imigraciją⁶⁵. Kilus eksporto bumui, eko-

⁶² Rock D., *Argentina 1516–1982*, Berkeley, CA: University of California Press, 1985, p. 118–161.

⁶³ Rock, p. 120–140.

⁶⁴ Wright I. S., Nekhom L. M., *Historical Dictionary of Argentina*, Scarecrow Press, 1978, p. 534.

⁶⁵ Solber C., „Immigration and Urban Social problems in Argentina and Chile, 1890–1914“, *The Hispanic American Historical Review* 49 (2), May 1969, p. 215–232.

nomika ne tik augo, bet ir sparčiai diversifikavosi. Eksporto sektoriai, kaip antai galvijų, mėsos, kailių ar vilnos, aplink save skatino kurti ir kur kas pažangesnę ekonominę veiklą: apdirbimą, transportą, rauginimą, pakavimą. Gamybos sektoriaus plėtrą skatino daug užsienio investicijų iš Europos, ypač iš Didžiosios Britanijos⁶⁶. Kita vertus, dvi krizės (1873–1877 ir 1890–1891 metų), kilusios dėl eksportuojamų žemės ūkio produktų kainų svyravimų, skatino ir pačią Argentinos vyriausybę labiau rūpintis gamybos sektoriumi⁶⁷. Jo plėtra ateityje turėjo sumažinti šalies priklausomybę nuo žemės ūkio eksporto. Kadangi nauji sektoriai kūrėsi ant žemės ūkio pamatų, reikšmingų konfliktų tarp senųjų žemvaldžių ir naujųjų pramonininkų nekilo. Ir vieni, ir kiti buvo suinteresuoti palaikyti konservatorių politiką, nes abejų sėkmė priklausė nuo žemės ūkio. Istorikai sutinka, kad Argentinos elitas amžių sandūroje buvo homogeniškas⁶⁸. Tačiau netrukus ėmė ryškėti kintanti ekonominė ir socialinė struktūra. Iškilo naujos darbininkų ir vidurinė klasės.

7 lentelė. Argentinos ekonominės ir socialinės struktūros kaitą iliustruojantys rodikliai

Gamybos ir žemės ūkio produkcijos santykis. Pateikiama milijardais 1993 metų Argentinos pesų ⁶⁹		
	Gamyba	Žemės ūkis
1900	1,7	1,4
1930	8,6	4,2
Gyventojų dalis, gyvenanti miestuose ⁷⁰		
1895	1914	1965
41 %	58 %	76 %

⁶⁶ Rocchi F., *Chimneys in the desert: Industrialization in Argentina During the Export Boom Years*, Stanford University Press, 2006, p. 16–32.

⁶⁷ Rocchi, p. 210–212.

⁶⁸ Ten pat, p. 240–245.

⁶⁹ Aiolfi M. et al., „Common Factors in Latin America’s Business Cycles“, *Journal of Development Economics*, Vol. 95, Issue 2, July 2011, p. 212–228.

⁷⁰ Furtado, p. 62.

XX amžiaus pradžioje Argentina buvo vadinama „naująja šalimi“ ir lyginama su Australija, Kanada ar netgi JAV. Tai buvo derlinga žeme apdovanotos šalys, stokojančios darbo jėgos ir patiriančios dideles imigracijos bangas. Dėl progresyvaus žemės ūkio eksporto ir jo skatinamos pramonės plėtros visoms prognozuota šviesi ateitis, dinamiškos ekonomikos ir stabilūs demokratiniai režimai⁷¹. Didžiosios depresijos išvakarėse Argentina pagal BVP vienam gyventojui prilygo Australijai, užėmė vienuoliką vietą pasaulyje ir netgi lenkė Vokietiją!⁷² Tokius išpūdingus ekonomikos vystymosi tempus lydėjo ir politinė pažanga. Balsavimo teisė suteikiama santykinai didelei gyventojų daliai (apie 10 %). Po reformos manipuliavimas rinkimų rezultatais ar jų klastojimas baigiasi ir Argentinos santvarka laikoma demokratine⁷³.

Santvarka kito prisitaikydama prie besikeičiančios ekonominės struktūros. Didėjant miestiečių ir darbininkų skaičiui, šioms klasėms tapo vis lengviau įveikti kolektyvinio veiksmo dilemas ir įgyti galios. Daugėjo demonstracijų, judėjimų ir ginkluotų sukilimų. Nuo 1870 iki 1912 metų įvyko aštuoni ginkluoti sukilimai prieš Argentinos vyriausybę. Miestiečiai ir darbininkai spaudė žemvaldžių elitą ir reikalavo vietos politinėje arenoje⁷⁴. Elitas sutiko įgyvendinti demokratines reformas. Jos turėjo įteisinti esamą santvarką masių akyse ir taip išlaikyti žemvaldžių hegemoniją. Tačiau demokratizacijos procesas slėpė dideles spragas.

Atpažinti šias spragas padeda skirtumo tarp vidurinės ir darbininkų klasės analizė. Argentinos vidurinę klasę pirmiausia sudarė smulkūs verslininkai ir viešojo sektoriaus darbuotojai. Jų judėjimai

⁷¹ Waisman C. H., *Reversal of Development in Argentina: Postwar Counterrevolutionary Policies and Their Structural Consequences*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1987, chapter 2.

⁷² Maddison A., *Monitoring the World Economy 1820–1992*, OECD, Paris, 1995, <<http://www.ggdc.net/maddison/Monitoring.shtml>>, 2012 04 02.

⁷³ Rock, p. 200–205.

⁷⁴ Merx G. W., „Recessions and Rebellions in Argentina, 1870–1970“, *The Hispanic American Historical Review* 53 (2) (May, 1973), p. 285–295.

nekėlė grėsmės ekonominei santvarkai, kurioje dominavo žemvaldžiai. Vidurinė klasė siekė tik demokratiškesnių reformų, kuriomis norėjo „pakoreguoti“ ekonominio pelno paskirstymą. Pagrindiniai šios klasės atstovų reikalavimai – tai balsavimo teisės išplėtimas ir pažangūs socialinės apsaugos įstatymai. Tačiau esamas ekonomikos modelis, kuris tuo metu užtikrino klestėjimą, nebuvo kvestionuojamas. Svarbų vaidmenį vienijant Argentinos vidurinę klasę suvaidino naujai iškilę valdininkai, kurie patys neturėjo didelių žemės plotų, tačiau žemvaldžių dominuojamoje administracijoje užėmė reikšmingas pozicijas. Būtent jų iniciatyva 1891 metais buvo įkurta pirmoji konservatorių varžovė – radikalų partija (*Union Civica Radical*). Tačiau konservatoriams ji atrodė sava, nes jos įkūrėjai buvo to paties valdančiojo sluoksnio atstovai. Elitas galėjo prognozuoti radikalų veiksmus ir pasitikėti jų išsipareigojimais⁷⁵.

O štai darbininkų judėjimai buvo kitokie. Jie nebuvo nei gerai organizuoti, nei vieningi. Tarp skirtingų profesinių sąjungų sklido skirtingos idėjos, kai kurios jų – anarchistinės. Darbininkai neturėjo aiškios jiems atstovaujančios jėgos. Todėl elitas negalėjo su jais net bandyti bendradarbiauti, nes jokia jėga neužtikrintų politinių išsipareigojimų laikymosi. Buvo manoma, kad darbininkai sukels chaosą ir sugriaus esamą santvarką⁷⁶.

Darbininkams susivienyti trukdė vyraujanti pramonės struktūra. Argentinoje industrializacija vyko ant žemės ūkio sektoriaus pamatų. Pavyzdžiui, vilnos auginimas skatino tekstilės plėtrą. Todėl Argentinoje suklestėjo lengvoji, o ne sunkioji pramonė⁷⁷. Pastarajai plėtotis trukdė ir gamtos išteklių stoka. Lengvoji ir sunkioji pramonės turi vieną esminį skirtumą, darantį įtakos darbininkų judėjimui. Sunkioji pramonė ypač imli kapitalui ir jos sėkmė priklauso nuo jos koncen-

⁷⁵ Alonso P., *Between Revolution and the Ballot Box: The Origins of the Argentine Radical Party in the 1890s*, Cambridge University Press, 2000, p. 86–83.

⁷⁶ Smith P. H., *Argentina and the Failure of Democracy: Conflict Among Political Elites, 1904–1955*, University of Wisconsin Press, 1974, p. 30–46.

⁷⁷ Alonso, p. 21–27.

tracijos lygio. Paprastai kuo didesnė sunkiosios pramonės koncentracija, tuo didesnė ir pramonės sėkmė. Todėl apie kasybos ar pramonės rajonus paprastai išauga ištisi miestai, kuriuose gyvena dirbantys tik tam tikroje pramonės šakoje. Tokia struktūra leidžia darbininkams lengviau spręsti kolektyvinio veiksmo dilemas ir kurti vieningus judėjimus⁷⁸. O lengvoji pramonė yra kur kas mažiau imli kapitalui ir jos sėkmė taip labai nepriklauso nuo koncentracijos. Ji gali būti išsklaidyta po didelę teritoriją. Taip nutiko ir Argentinos lengvajai pramonei, kuri rėmėsi žemės ūkiu. Ji išsibarstė po įvairius žemvaldžių regionus. Net tankiai gyvenamoje sostinėje Buenos Airėse nebuvo reikšmingų sunkiosios pramonės sektorių⁷⁹. Apskritai didžioji dalis gamybos sektoriuje dirbančių argentiniečių dirbo mažesnėse nei dešimties darbuotojų įmonėse⁸⁰. Be to, didelę dalį darbininkų sudarė imigrantai. Nuo 1870 iki 1912 metų Argentina sulaukė apie trijų milijonų atvykėlių vien iš Ispanijos ir Italijos, kurie atvažiuodavo dirbti žemės ūkyje ir lengvojoje pramonėje. 1912 metais kas trečias Argentinietis buvo gimęs užsienyje⁸¹. Patys imigrantai ilgai neužsibūdavo vienoje vietoje. Nuo 1850 iki 1930 metų pusė atvykusiųjų į Argentiną ją palikdavo⁸².

Elitas svarstė, kad geriausia strategija išlaikyti dominuojančias pozicijas yra sudaryti sąjungą su vidurinės klasės radikalais ir priimti jų siūlomas demokratines reformas. Vidurinė klasė padėtų ir toliau ginti esamą santvarką. Drauge būtų galima užgniaužti padrikus darbininkų judėjimus. Elitas manė, kad išplėsti balsavimą nepavojinga. Jis buvo apribotas imigrantams, todėl iš konkurencijos pašalino didelę dalį darbininkų. Kita vertus, jie neturėjo savo partijų, tad blogiau-

⁷⁸ Sullivan A., Sheffrin S. M., *Economics: Principles in action*, Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2003, p. 490–500.

⁷⁹ Walter R. J., *The Province of Buenos Aires and Argentine Politics, 1912–1943*, Cambridge University Press, 2002, p. 20–25.

⁸⁰ Alonso, p. 25.

⁸¹ Solber C., „Immigration and Urban Social Problems in Argentina and Chile, 1890–1914“, *The Hispanic American Historical Review* 49 (2), May 1969, p. 215–232.

⁸² Ten pat, p. 218–219.

siu atveju būtų balsavę už radikalus⁸³. Todėl 1912 metais Argentina idiegė santykinai pažangią demokratiją. Balsuoti galėjo visi piliečiai vyrai (apie 10 % gyventojų)⁸⁴. Argentinos santvarka prilygo tuometiniams Vakarų režimams ir galėjo atkartoti Jungtinių Valstijų kelią. Konservatoriai būtų tapę respublikonais, o radikalai – demokratais.

Tačiau tokia pažanga buvo tik išorinė. Tešiant rinkimus, daugumos gyventojų remiami radikalai ėmė dominuoti politinėje arenoje. Nuo 1916 metų jie laimėdavo visus rinkimus iki pat demokratijos žlugimo 1930-aisiais⁸⁵. Konservatoriai nesugebėjo suburti savo rinkėjų ir netrukus išnyko iš politinio horizonto. Ilgą laiką radikalai buvo vienintelė Argentinos politinė jėga, neturinti rimto konkurento. Žemvaldžiai anksčiau savo rankose buvo sutelkę tiek kariuomenę, tiek didelę dalį valstybės administracijos, todėl nebuvo paskatų ieškoti rinkėjų palaikymo. Parankesnė strategija išlaikyti valdžią buvo jėga arba manipuliavimas rinkimų rezultatais. Tačiau, įvedus sąžiningus rinkimus, reikėjo taikyti kitą strategiją ir to padaryti nepavyko. Prisi- taikyti trukdė santykinai didelė demokratizacijos sparta. 1916 metais Argentinoje jau balsavo beveik 10 % gyventojų, o, pavyzdžiui, Čilėje tokia dalis pasiekta tik apie 1940-uosius⁸⁶.

Išnykus konservatorių partijai, dominuojantys žemvaldžiai niekur nedingo. Jie liko neatstovaujami, todėl savo interesus ir toliau gynė užkulisinėmis priemonėmis – korupcija. Tą patį darė ir darbininkų klasė – tik ji dažniau griebdavosi anarchistinių judėjimų. Tuo metu valdžioje dominuojantys radikalai irgi elgdavosi nesąžiningai, nes neturėjo rimtų politinių konkurentų. Todėl Argentinos konkurencinė struktūra, nors išoriškai ir atrodė demokratinė, buvo ydinga. Ji skatino priešišumą, o ne bendradarbiavimą. Kol klestėjo Argentinos prekyba, tol buvo įmanomas pajamų perskirstymas, kuris, viena vertus,

⁸³ Elito svarstymai pagal Smith, p. 30–46.

⁸⁴ Rock, p. 230.

⁸⁵ Ten pat, p. 230–234.

⁸⁶ Remmer K. L., „The Timing, Pace and Sequence of Political Change in Chile“, *The Hispanic American Historical Review* 57 (2), May 1977, p. 205–230.

slopino revoliucinius judėjimus, o, kita vertus, pernelyg negrasino žemvaldžių turtams⁸⁷.

Tačiau padėtis pasikeitė prasidėjus Didžiajai depresijai – 1930 metais. Dėl krizės Vakarų paklausa Argentinos žemės ūkio produktams gerokai sumenko ir eksportas smuko. 1932 metais jo vertė sudarė tik 36,5 % skaičiuojant nuo 1929 m.⁸⁸ Per trejus metus BVP nukrito 14 % ir pasiekė 1902-ųjų metų lygį⁸⁹. Sumažėjus eksportui, sumažėjo ir valstybės pajamos, nes jos buvo priklausomos nuo prekybos. Todėl radikalai negalėjo finansuoti jokių reikšmingesnių projektų, galinčių kovoti su krizės padariniais. Vyriausybei teko devaluoti pesą. Labai pabrango importuojamos prekės ir argentiniečių gerovė dar labiau sumenko. Darbininkų judėjimai įgavo agresyvų atspalvį. Didėjo streikų skaičius, o sostinėje anarchistai ėmė rengti sprogdimus. Buvo pasikėsinta į keletą aukšto rango radikalų politikų. Vienas jų nušautas. Darbininkų akyse būtent radikalai atrodė kalti dėl smukusios gerovės, nes pastarąjį dešimtmetį jie dominavo politinėje arenoje⁹⁰. Žemvaldžiai taip pat kaltino radikalus. Jie nerimavo dėl kylančio chaoso ir manė, kad radikalai nesugebės užtikrinti tvarkos, pirmiausia nuosavybės teisių. Šį nerimą dar labiau paskatino vyriausybės planai plėsti valstybės globą darbininkams ir kelių stambių įmonių nacionalizacija. Radikalai net svarstė žemės reformą, kuri grasino apkarpyti žemvaldžių žemės plotus. Todėl netrukus konservatorių skatinama kariuomenė įvykdė perversmą ir Argentinos demokratija žlugo⁹¹. 1930–1943 metų laikotarpis Argentinos istorikų vadinamas „liūdnei

⁸⁷ Rock, p. 212–214.

⁸⁸ Apskaičiavau pagal: Bulmer-Thomas V., *The Economic History of Latin America Since Independence*, Cambridge University Press, 2003, p. 197.

⁸⁹ Maddison A., *Monitoring the World Economy 1820–1992*, OECD, Paris, 1995, <<http://www.ggd.net/maddison/Monitoring.shtml>>, 2012 04 02.

⁹⁰ Hora R., „Argentina in the 1930s: Society and Politics“, Presented to the Great Depression in the Americas and its Legacies Conference. The Institute of the Study of the Americas, London, 20 June, 2011, p. 3–8, <<http://americas.sas.ac.uk/fileadmin/ISA/documents/events/Hora.pdf>>, 2012 04 02.

⁹¹ Hora, p. 8–12.

pagarsėjusiu dešimtmečiu“ (*Decade Infame*). Konservatoriai stengėsi palikti demokratines institucijas kaip fasadą, tačiau realus jų veikimas visiškai priklausė nuo žemvaldžių interesų. Kitos partijos buvo persekiojamos. Per pirmuosius diktatūros metus kariuomenė mirties bausmę įvykdė apie 2 000 kairiųjų partijų narių⁹².

Didžioji depresija paskatino Argentinos elitą atsargiau žiūrėti į laisvąją prekybą. Eksporto krizė priminė 1873–1877 ir 1890–1891 metų krizes. Tai vėl sukėlė abejones, ar Argentinos ekonomika ne per daug priklausoma nuo tarptautinės aplinkos. Šias abejones dar labiau paaštrino tuo metu pasaulyje išpopuliarėjusios protekcionizmo tendencijos. Todėl Argentinos vyriausybė ėmė manyti, kad tarptautinė aplinka jau nebus tokia palanki prekybai ir reikia ieškoti kito kelio ekonomikos klestėjimui užtikrinti. Tai vertė daryti ir Didžiosios depresijos metu gerokai pakilęs nedarbo lygis, pasiekęs 20 %. Pagrindinė jo keliama problema buvo ta, kad dėl smukusio žemės ūkio dauguma bedarbių buvo iš kaimų į miestus persikėlę argentiniečiai. Palyginti su užsienio imigrantais Didžiosios depresijos metais Argentinos kaimiečiai sudarė du trečdalius visų atvykėlių į miestus. Jie tik dar labiau pakurstė darbininkų judėjimus⁹³. Valdžios akys nukrypo į vietinę rinką ir sunkiąją pramonę. Buvo manoma, kad vietos sunkioji pramonė pakeis dėl krizės pabrangusį importą (angl. *import substitution*). Jos plėtra galėjo pakelti ir vietinės rinkos pajėgumą, todėl poreikis eksportuoti turėjo sumažėti. Padidėjus sunkiosios pramonės svarbai ekonomikoje, būtų padidėjusi ir vietinė paklausa maisto produktams. Todėl juos taptų įmanoma realizuoti pačioje Argentinoje⁹⁴. Sparčios sunkiosios pramonės plėtros rezultatai pasirodė jau apie 1940 metus. Palyginti su 1930-aisiais, didelėse gamyklose dirbančių

⁹² Rock, p. 215–220.

⁹³ Hora, p. 25.

⁹⁴ Waisman C. H., „Argentina: Autarkic Industrialization and Illegitimacy“, Diamond L. et al., *Democracy in Developing Countries: Latin America*, Volume Four, 1989, p. 59–111, 75–95.

darbininkų skaičius padidėjo dvigubai!⁹⁵ Tačiau Argentinos valdžia skaičiuodama padarė dvi esmines klaidas ir taip dar labiau sukomplicavo modernizaciją.

Pirma klaida atsirado neįvertinus, kad importą keičiančios pramonės plėtra neįmanoma be aukštų tarifų ir protekcionizmo politikos. Norint ją įgyvendinti reikėjo nukreipti pagrindines investicijas nuo santykinai pažangaus Argentinos žemės ūkio ir su juo susijusios pramonės link naujų gamybos sektorių. Tačiau tokios skatintos veiklos kaip metalų, chemijos ar technikos pramonė buvo pasmerktos nesėkmei. Viena vertus, sunkioji pramonė kurta pradedant nuo nulio, kai tarptautiniai konkurentai jau buvo pažengę ir turėjo neblogą įdirbį. Kita vertus, jai reikėjo brangių žaliavų, kurias Argentina privalėjo importuoti, nes pati neturėjo jokių reikšmingų išteklių⁹⁶.

Antra klaida buvo ta, kad sunkiosios pramonės plėtra dar sparčiau pakeitė socialinę struktūrą. Ji paspartino darbininkų skaičiaus didėjimą ir sukėlė dar realesnę proletariato revoliucijos grėsmę. Dėl žemės ūkio krizės kaimiečių gyvenimo sąlygos labai pablogėjo. Dauguma jų neturėjo nei darbo, nei žemės (ji priklausė stambiesiems žemvaldžiams). Todėl vienintelis būdas išgyventi buvo migracija į miestus, kuriuose dėl pramonės plėtros atsirado daug laisvų darbo vietų. Greta masinių judėjimų atsirado ir naujas pramonininkų elitas. Jis ėmė konkuruoti su senaisiais žemvaldžiais ir jų sąjungininkais. Iškilusiems pramonininkams protekcija buvo ypač svarbi. Dėl nekonkurencingos gamybos jie pajamų galėjo gauti tik iš vietinės rinkos. O žemvaldžiams vietinė rinka daug naudos neatnešė. Jiems reikėjo eksportuoti produkciją į užsienį. Todėl pirmą kartą Argentinos elitas tapo nevienalytis ir tarp jo kilo konfliktas. Žemvaldžiai jau negalėjo įveikti konkurentų jėga, nes naujieji pramonininkai su darbininkų judėjimais tapo ypač grėšmingi⁹⁷.

⁹⁵ Hora, p. 21.

⁹⁶ Ten pat, p. 8–11.

⁹⁷ Waisman C. H., „Argentina: Autarkic Industrialization and Illegitimacy“, Diamond L. et al., *Democracy in Developing Countries: Latin America*, Volume Four, 1989, p. 59–111, 85–90.

Konfliktas tarp senojo ir naujojo elito išsirutuliojo žemvaldžiams labai nepalankiame kontekste. Tarptautinės nuotaikos ir toliau trukdė prekybai. Ji neaugo. Penktojo dešimtmečio pradžioje eksportas buvo 25 % mažesnis negu ketvirtojo pradžioje⁹⁸. Tai sumenkino žemvaldžių turėtą ekonominę galią ir pakirto argentiniečių pasitikėjimą žemvaldžių santvarka. Darbo vietas kuriantys naujieji pramonininkai masių akyse atrodė patrauklesnė alternatyva. Baimę Argentinos elitui dar labiau didino komunizmo sklaida pasaulyje. Kilo pilietinis karas Ispanijoje (1936–1939 metais), su kuria Argentiną nuo kolonijinių laikų siejo glaudūs ryšiai. Pasinaudodamas situacija, Argentinoje iškilo Juanas Domingo Peronas. Jis įtikino ne tik naujuosius pramonininkus, kariuomenę, bet, atrodo, ir pačius žemvaldžius, kad toliau palaikyti žemės ūkio prekyba besiremiančią santvarką – per daug pavojinga. Peronas manė, kad vienintelė alternatyva išvengti chaoso ir komunizmo – palaikyti naujuosius pramonininkus. Jis tikėjo, kad suvaldyti darbininkus galima tik sukūrus daug darbo vietų, o darbininkų judėjimus nuslopinti valstybiniu korporatyvizmu. Įkvėpimo semtasi iš Vokietijos ir pirmiausia Italijos. Abi šalys sėkmingai pradėjo Antrąjį pasaulinį karą ir stambiesiems pramonininkams atrodė patrauklios alternatyvos komunizmui⁹⁹.

1943 metais kariuomenė įvykdė perversmą ir Peronas tapo diktatoriumi. Jis sukūrė Italijos fašizmą primenantį režimą. Politikoje svarbiausią vaidmenį ėmė vaidinti naujųjų pramonininkų ir darbininkų interesų grupės. Jos buvo Perono diktatūros pagrindas. Per pirmą valdymo dešimtmetį buvo sukurta bendroji darbo konfederacija. Jos narių skaičius nuo pusės milijono 1945 padidėjo iki dviejų milijonų 1954 metais!¹⁰⁰ Peronas ekonomikos augimą kontroliavo penkmečio planais. Jis nacionalizavo visą eksportą ir ėmė griežtai kontroliuoti prekybos mastus. Argentinos žemės ūkis buvo galutinai perorientuo-

⁹⁸ Rock, p. 298–299.

⁹⁹ Perono ideologija pagal: Waisman C. H., „Argentina: Autarkic Industrialization and Illegitimacy“, Diamond L. et al., *Democracy in Developing Countries: Latin America*, Volume Four, 1989, p. 59–111, 90–93.

¹⁰⁰ Rock, p. 263.

tas į vidaus rinką ir netrukus sumenko. Per pirmą Perono valdymo dešimtmetį žemės ūkiui naudojamų plotų sumažėjo 15 %¹⁰¹.

Trumpuoju laikotarpiu Perono reformos atrodė sėkmingos. Darbininkų gyvenimo sąlygos pagerėjo, atlyginimai padidėjo, buvo įtvirtinta socialinė apsauga, netrūko darbo vietų. Tačiau šios reformos reikalavo labai didelio biudžeto perskirstymo. Per pirmą valdymo dešimtmetį darbininkų socialinei apsaugai skirtos lėšos padidėjo dešimt kartų¹⁰². Tuo metu valstybės pajamos ėmė mažėti. Sunkioji pramonė pasiekė savo galimybių ribą. Tolesnis augimas reikalavo didesnės nei vietinė rinkos. Tačiau eksportas buvo neįmanomas, nes Argentinos pramonės produkcija, palyginti su kitomis šalimis, buvo nekonkurecinga. Ekonomika sustojo ir santvarka prarado masių pasitikėjimą. Žemvaldžiai taip pat negalėjo pakešti, kad santvarka išlaikoma jų sąskaita. Praradęs visų grupių pasitikėjimą, Peronas netrukus buvo nuverstas¹⁰³.

Žlugus Perono režimui, šalis iš esmės tapo nevaldoma. Argentina pergyveno dar keturis pavykusius karinius perversmus (1955; 1962; 1966; 1976 metais) ir daugybę nepavykusių. Politinė santvarka svyravo nuo karinės diktatūros prie fasadinės demokratijos. Represijos, teroras, persekiojimai ir net partizaniniai judėjimai tapo įprastomis priemonėmis siekti valdžios. Dėl jos varžėsi žemvaldžiai su lengvosios pramonės įmonių savininkais ir sunkiosios pramonės įmonių savininkai su darbininkais. Argentina pateko į aklavietę¹⁰⁴. Niekas negalėjo pakeisti žemvaldžių eksporto kaip ekonomikos augimo variklio. Darbininkų gerovė ir vietinės pramonės protekcija buvo galima tik atkūrus sėkmingą prekybą žemės ūkio produktais. Reikėjo atsiverti pasaulio rinkoms. Tačiau stambieji pramonininkai

¹⁰¹ Solbrig O. T., Viglizzo E., *Sustainable Farming in the Argentine Pampas: History, Society, Economy, and Ecology*, Cambridge, MA: David Rockefeller Center for Latin American Studies, 2000, p. 24.

¹⁰² Rock, p. 285.

¹⁰³ Ten pat, p. 300–303.

¹⁰⁴ Waisman C. H., „Argentina: Autarkic Industrialization and Illegitimacy“, Diamond L. et al., *Democracy in Developing Countries: Latin America*, Volume Four, 1989, p. 59–111.

ir darbininkai labai jautriai reagavo į bet kokius bandymus laisvinti prekybą. Tai baigdavosi vietinės pramonės žlugimu, masiniu nedarbu ir darbininkų streikais. Pastaruosius Perono korporatyvizmas pavertė daug galingesniu politiniu veikėju nei jie buvo tarpukariu. Todėl darbininkai sugebėdavo užblokuoti žemvaldžiams palankias reformas jėga. Tačiau sugrįžus prie protekcijos ekonomika ir toliau smukdavo. Į politinę areną, pasitelkę kariuomenę, vėl grįždavo žemvaldžiai. Politinė svyruoklė taip ir svyravo nuo dešinės prie kairės. Nė viena grupė negalėjo įgyti lemiamos politinės persvaros, o jų konkurencija buvo padrika ir persmelkta tarpusavio nepasitikėjimo¹⁰⁵.

Argentinos demokratija buvo atkurta tik kariniam režimui paskendus skolose ir susikompromitavus kariuomenei (po 1983 metų Folklandų karo). Dabartinė jos kokybė vertinama skeptiškai. Politikos mokslininkai sutaria, kad Argentinos demokratinės institucijos ir partijos stovi įvairių verslo grupių, profesinių sąjungų ar kariuomenės šešėlyje. Korupcija – šalies kasdienybė¹⁰⁶.

4.2. Modernizacija Čilėje pagal Elnio medžioklės scenarijų

Čilė, kaip ir Argentina, nepriklausomybę atkūrė XIX amžiaus pradžioje, Napoleonui užėmus Ispaniją. Kaip ir Argentinoje, senosios valdžios institucijos buvo sugriautos, keletą dešimtmečių vyko kova dėl politinės galios konsolidavimo. Šalis buvo draskoma anarchijos ir nesutarimų tarp įvairių elito grupių. Čilę apie 1840 metus suvienijo generolas M. Bulnes. Jis tapo karo prieš Bolivijos ir Peru konfederaciją didvyriu. Tiek Mitre Argentinoje, tiek Bulnes Čilėje įtvirtino teisinę sistemą, administraciją ir priėmė pažangią konstituciją, gerbiančią teismų nepriklausomybę ir valdžių atskyrimo principą. Netrukus jis savo noru paliko prezidento postą. Čilės prezidentu elitas išsirinko

¹⁰⁵ Ten pat, p. 90–100.

¹⁰⁶ Cleary M. R. and Stokes S. C., *Democracy and the Culture of Skepticism: Political Trust in Argentina and Mexico*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 3–21.

kitą politiką. Kaip ir Argentinoje, Čilėje buvo įtvirtinta oligarchinė santvarka. Prasidėjo eksporto bumas ir šalis ėmė klestėti¹⁰⁷. Tačiau esminis skirtumas tarp šalių buvo tas, kad ekonomikos augimą Čilėje skatino ne tik žemės ūkio produktų, bet ir mineralų eksportas. Dėl šios dvejopos ekonomikos struktūros Čilės elitas niekada nebuvo toks homogeniškas kaip Argentinos.

Viena vertus, reikšmingą vaidmenį vaidino Centrinio slėnio žemvaldžiai (*Hacendados*). Prekyboje žemės ūkio produktai sudarė daugiau nei pusę eksporto¹⁰⁸. Pirmaisiais dešimtmečiais šalis suvienyta būtent žemvaldžių pastangomis. Jų valdomos teritorijos buvo didžiausios. Jose gyveno apie 80 % gyventojų. *Hacendados* kontroliavo valstybės kariuomenę ir administraciją. Aukščiausiose valdžios institucijose, vyriausybėje ir parlamente taip pat dominavo Centrinio slėnio žemvaldžiai. Valdžios struktūra buvo griežtai autoritarinė. Istorikai laikotarpi iki 1860 metų vadina konservatyviąją era¹⁰⁹.

Kita vertus, šalies Šiaurėje iškilė kasyba ir valstybės gerovei didelę įtaką turėjo mineralų eksportas. Apie 1800 metus Čilėje veikė 163 vario kasyklos, kuriose dirbo 2 000 darbininkų. O apie 1850-uosius – jau 848 kasyklos ir 24 000 darbininkų. Prekyba variumi antroje XIX amžiaus pusėje sudarė daugiau nei trečdalią eksporto. 1800–1830 metais Čilėje buvo išgaunama viena šeštoji pasaulinės aukso ir viena dešimtoji pasaulinės vario pasiūlos. Pagal vario gavybą Čilė buvo ketvirta pasaulyje. Kasybos produkcija savo verte netrukus aplenkė žemės ūkį¹¹⁰.

Sėkminga prekyba mineralais teikė daug pajamų valstybės aparatui. Tai didelis skirtumas, palyginti su Argentina, kur valstybės biudžetas buvo sudaromas tik iš žemvaldžių mokesčių. 1830–1860 metais mokesčiai iš kasybos Čilėje sudarė 60 % visų valstybės pajamų¹¹¹. Šios pajamos buvo neproporcingai perskirstomos Centrinio

¹⁰⁷ Collier S. and Sater W. F., *History of Chile 1808–1994*, Cambridge University Press, 1996, p. 51–63.

¹⁰⁸ Collier S., *Chile, the Making of a Republic, 1830–1865: Politics and Ideas*, Cambridge University Press, 2003, p. 20.

¹⁰⁹ Collier, p. 21–25.

¹¹⁰ Collier and Sater, p. 14–18.

¹¹¹ Colier and Sarter, p. 16–18.

slėnio link, nes valdžios institucijose dominavo žemvaldžiai. Iš valstybės biudžeto buvo nutiesta Centrinio slėnio geležinkelio sistema, kasami kanalai, skirti prekybai žemės ūkio produktais. O šiaurinės kasybos provincijos, daugiausia finansuodamos visos šalies projektus, pačios didelės naudos negaudavo. Kasyklos nebuvo atnaujinamos, įsivyravo technologinis atsilikimas, kurį stengtasi kompensuoti kviečiant Didžiosios Britanijos specialistus ir investuotojus¹¹². Visa tai kėlė vietos kasybos elito nepasitenkinimą ir elitą ėmė spausti žemvaldžius, kad šie išileistų jį į politinės konkurencijos areną. Savo pusėje turėdamas augančią ekonominę galią, kasybos elitą sugebėjo suorganizuoti du sukilimus (1851 ir 1859 metais). Sukilėliai reikalavo apriboti prezidento galias ir daugiau reikšmės suteikti tarpusavio konkurencijai parlamente¹¹³. Po sukilimų žemvaldžiai prarado dominuojančias pozicijas ir laikui bėgant kasybos elitą į savo pusę palenkė valdininkų klase. Pajamos iš prekybos mineralais užplūdo kasybos regionus. Įsibėgėjo industrializacija. Ėmė kisti šalies socialinė struktūra.

8 lentelė. Čilės ekonominės ir socialinės struktūros kaitą iliustruojantys rodikliai

Kasybos, gamybos ir žemės ūkio produkcija. Pateikiama milijardais 1995 metų Čilės pesų ¹¹⁴			
	Kasyba	Gamyba	Žemės ūkis
1860	38,29	39,54	124,05
1900	273,14	135,05	228,05
1950	800,31	623,76	645,78
Gyventojų dalis, gyvenanti miestuose ¹¹⁵			
1885	1920	1940	1970
14 %	28 %	53 %	76 %

¹¹² Zeitlin M., *The Civil Wars in Chile (or the bourgeois revolutions that never were)*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1984, p. 67–70.

¹¹³ Zeitlin, p. 70–80.

¹¹⁴ Aiolfi M. et al., „Common Factors in Latin America’s Business Cycles“, *Journal of Development Economics*, Vol. 95, Issue 2, July 2011, p. 212–228.

¹¹⁵ Furtado, p. 62.

Palyginti su Argentina, Čilės pramonės produkcija ir miestai augo gerokai lėčiau, nors abiejų šalių pramonės plėtra ėmė ryškėti apie 1880-uosius. Tačiau Argentinos urbanizacijos lygis jau 1914 metais buvo aukštesnis nei Čilės 1940. O gamybos produkcija Argentinoje 1930 metais buvo net du kartus didesnė už žemės ūkio. Čilėje šie sektoriai apie 1950-uosius tik susilygino.

Vis dėlto Čilėje po sukilimų karinė ir administracinė galia pateko į kasybos elito rankas. Jis skatino kitokią – sunkiosios pramonės – plėtrą. Greta kasybos suklestėjo metalų apdirbimas ar technikos pramonė¹¹⁶. Ji buvo labiau koncentruota. Pavyzdžiui, apie 1910 metus vienoje šiaurinėje Tarapacos provincijoje klestėjo nitrato sektorius. Jame dirbo apie 15 % Čilės gyventojų!¹¹⁷ Tai 60 % visų dirbančių kasybos sektoriuje! Labai koncentruota buvo ir vario kasybos pramonė. Tokia didelė koncentracija leido lengviau įveikti kolektyvinio veiksmo dilemas, todėl Čilėje jau amžių sandūroje atsirado reikšmingos socialistų ir komunistų partijos. Kurį laiką jos negalėjo patekti į politinę areną, tačiau į ją prasimušusios suvaidino svarbų vaidmenį. Jos suvienijo darbininkus ir užtikrino politinių išpareigojimų laikymąsi. Tai skatino Čilės elitą pasitikėti politiniais sutarimais ir nebijoti, kad darbininkų judėjimai taps nevaldomi, ims daryti elitui žalingus ėjimus, pavyzdžiui, nusavins jo nuosavybę¹¹⁸.

Sunkiosios pramonės plėtra grasino Čilės žemvaldžių interesams, nes sumenkino žemės ūkio svarbą ir žemvaldžių pajamas. Tačiau žemvaldžiai neturėjo nei ekonominės, nei administracinės, nei karinės persvaros, kad pasipriešintų kasybos elitui. Valstybės biudžetas daugiausia buvo surenkamas iš kasybos pajamų, administracijoje tarnavo modernizaciją skatinantys biurokratai, o žemvaldžių karinė galia buvo sumenkusi pralaimėjus sukilimus. Todėl vienintelis ra-

¹¹⁶ Valenzuela A., *Political Brokers in Chile: Local Government in a Centralized Polity*, Duke University Press, 1977, p. 183–192.

¹¹⁷ Collier and Sarter, p. 149.

¹¹⁸ Valenzuela, p. 100–108.

cionalus būdas ginti savo interesus buvo išnaudoti konkurenciją parlamente, kurios išsireikalavo kasybos elitas. Jis taip pat neturėjo galimybių visiškai primesti žemvaldžiams savo modelio, nes *Hacendados* vis dar valdė daugumą vietovių. Žemvaldžiai vienijosi konservatorių partijoje ir siekė ginti tradicinę santvarką. 1874 metais būtent konservatorių reikalavimu piliečiams suteikta balsavimo teisė. Nors realus jos veikimas buvo labai ribotas, egzistavo raštingumo cenzas ir balsavo tik 1,3 % gyventojų, reforma iš dalies leido išnaudoti provincijų balsus¹¹⁹.

Toks konservatorių ėjimas sudarė labai palankias prielaidas ateities demokratijai. Žemvaldžiams pradžioje pavyko sustiprinti savo pozicijas įstatymų leidžiamojoje valdžioje. Todėl netrukus konservatorių strategiją ėmė kopijuoti kitos elito grupės, kurios stengėsi išnaudoti industrializacijos ir urbanizacijos efektus. Radikalai apeliavo į kylančią miestiečių klasę, o kasybos elito iniciatyva net buvo sukurta demokratų partija. Ši partija stengėsi išnaudoti darbininkų klasės balsus – keliais dešimtmečiais anksčiau nei atsirado autentiškos darbininkų partijos! Amžių sandūroje Čilės parlamente veiksmingai konkuravo net šešios partijos. Kiekviena atstovavo skirtingoms elito grupėms, kurios stengėsi gauti paramos iš skirtingų socialinių grupių ar regionų¹²⁰. Nė viena grupė negalėjo turėti tokio triuškinamo pranašumo, kokį turėjo Argentinos žemvaldžiai, todėl tarpusavio konkurencija manipuluojant rinkimų rezultatais buvo geriausia priemone siekti valdžios. Ši parlamentinė konkurencija visiškai įsitvirtino po 1891 metų pilietinio karo.

Pilietinio karo priežastis buvo nesutarimas dėl biudžeto, kurį prezidentas patvirtino be parlamento pritarimo. Biudžeto klausimai ėmė kelti ypač dideles aistras po to, kai Čilė užgrobė nitratų telkinius. 1879–1883 metais ji vėl kariavo prieš konkurentes regione – Bolivi-

¹¹⁹ Remmer K. L., „The Timing, Pace and Sequence of Political Change in Chile“, *The Hispanic American Historical Review* 57 (2), May 1977, p. 205–230.

¹²⁰ Ten pat, p. 215–220.

ją ir Peru. Čilė laimėjo šį karą ir praplėtė savo teritoriją dar toliau į Šiaurę¹²¹. Jai atiteko jau minėta Tarapacos provincija, turtinga nitrataų telkinių. Po karo vyriausybė nitratus eksploatuoti pasikvietė britų investuotojus, kurių siūlomos technologijos gerokai pranoko tuometinės Čilės galimybes¹²². Per labai trumpą laiką Čilė tapo dominuojanti nitrataų eksportuotoja. Pajamos iš prekybos tiesiog griūte užgriuvo valstybės biudžetą. Nuo 1870 iki 1910 metų visas šalies eksportas išaugo net penkis kartus, o 85 % jo sudarė kasybos produkcija. Pajamos iš nitrataų sektoriaus 1880–1924 metais sudarė ketvirtį BVP. 1880–1920 metais pusė valdžios pajamų buvo gautos apmokestinus nitrataų eksportą¹²³.

Susiklosčius tokiai palankiai situacijai, tuometinis prezidentas Jose Manuelis Balmaceda pamėgino sutelkti valdžią savo rankose ir pradėjo vykdyti plataus masto infrastruktūrinės, švietimo bei karines reformas. Taip buvo siekiama dar labiau paspartinti modernizaciją¹²⁴. Tačiau autoritarinė laikysena papiktino parlamento daugumą, nes netikėtai biudžetą užplūdusios pajamos jau buvo naudojamos partijų interesams¹²⁵. Susivienijusios elito grupės 1891 metais nuvertė prezidentą.

Nitrataų prekybos bumas sudarė palankią situaciją tarpusavio bendradarbiavimu grįstai partinei konkurencijai. Nitratai valstybės biudžetui suteikė labai daug neutralaus pobūdžio pajamų. Ši pramonė iš esmės priklausė britams, kuriuos buvo pasikvietusi Čilės valdžia. Jie valdė 85 % nitrataų kasyklų¹²⁶. Vietos politinėje konkurencijoje dalyvauti jie negalėjo ir nenorėjo. Juos domino tik pelningas eksportas.

¹²¹ Valenzuela, p. 183–192.

¹²² Collier and Sarter, p. 153–155.

¹²³ Remmer K. L., „The Timing, Pace and Sequence of Political Change in Chile“, *The Hispanic American Historical Review* 57 (2), May 1977, p. 205–230.

¹²⁴ Valenzuela, p. 195–200.

¹²⁵ Zeitlin M., „Corporate Ownership and Control: The Large Corporation and the Capitalist Class“, *American Journal of Sociology* 79 (5), 1974, p. 1073–1119, 1080–1082.

¹²⁶ Remmer K. L., „Economic Dependency and Political Conflict: Chile and Argentina, 1900–1925“, *Studies in Comparative International Development* 11 (2), p. 3–24, 7.

Todėl, sumokėję mokesčius, britai nesidomėjo, kaip jie perskirstomi. Viena vertus, nitratų pajamos atleido Čilės elito grupes nuo nemažų nuosavybės ar pajamų mokesčių. Todėl didelės valstybės išlaidos, kitaip nei Argentinoje, negrasino jokiai dominuojančiai grupei. Kita vertus, Čilės elitas užsigeidė eksploatuoti „neutralų“ valstybės biudžetą savo reikmėms¹²⁷.

Bet koks aršesnis tiesioginis konfliktas tarp elito grupių būtų sutrikęs pelningą prekybą ir nutraukęs eksploataciją. Tai būtų pabloginę visų besivaržančiųjų padėtį. Kadangi nė viena grupė neturėjo lemiamos persvaros, konfliktas būtų trukęs ilgai ir padėtis tapusi dar prastesnė¹²⁸. Todėl racionalesnė strategija buvo išvengti atviro konflikto ir dėl nitratų pajamų varžytis parlamente. Tai užsuko užburta ratą. Elito pajamų iš valstybės biudžeto lygis ėmė priklausyti nuo sėkmės rinkimuose. Todėl atsirado paskata investuoti į rinkimus. Pirmosios investicijos buvo tiesiog balsų pirkimas ir manipuliavimas rezultatais. Vėliau, didėjant kylančių vidurinės ir darbininkų klasių spaudimui, teko atsisakyti nesąžiningos praktikos ir pasitelkti „subtilesnes“ investicijas – rinkėjų protekciją. Kuo daugiau biudžeto pajamų atitekdavo partijos rėmėjams ir rinkėjams, tuo labiau partijai sekdavosi rinkimuose, tuo daugiau sau galėdavo pasilikti patys politikai. Taip partijos sukūrė savo rinkėjų bazę ir užsitikrino lojalumą. Konservatoriai savo dėmesį skyrė Centriniam slėniui, kur apeliavo į žemvaldžius ir valstiečius. Radikalai palaikymo ieškojo miestuose ir vidurinėje klasėje. Įvairios liberalų partijos atstovavo kasybos grupėms ir stengėsi išnaudoti darbininkus. Pastaruosius vėliau suvienijo socialistų ir komunistų partijos¹²⁹.

Darbininkų partijų įžengimas į Čilės politinę areną ir sudarė prielaidas sunykti korupcijai. Perėjimas prasidėjo nitratų krize. Pirmojo

¹²⁷ Ten pat, p. 10–15.

¹²⁸ Svarstymai apie Čilės elitą pagal: Valenzuela A., „Chile: Origins, Consolidation, and Breakdown of a Democratic Regime“, Diamond L. et al., *Democracy in Developing Countries: Latin America*, Volume Four, 1989, p. 159–207, 163–170.

¹²⁹ Valenzuela, p. 140–200.

pasaulinio karo metu vokiečiai išrado nitratų pakaitalus ir Čilės monopolis griuvo. 1919 metais visas eksportas smuko 66 %, 1921 – dar 50 %¹³⁰. Kasybos produkcija, kurios daugumą sudarė nitratai, nuo 1917 iki 1921 metų krito per pusę¹³¹. Tankiai sukoncentruotame nitratų sektoriuje dirbo apie 15 % gyventojų. Daugelis jų liko bedarbiai. Apie 10 000 darbo ieškoti patraukė į sostinę Santjagą¹³². Nitratų darbininkai virto potencialia mina. 1907-aisiais vyriausybei jau teko susiremti su jais. Tada kariuomenė nukovė apie 3 600 nitratų darbininkų. Šios žudynės suteikė darbininkams impulsą toliau vienytis ir suvaidino svarbų vaidmenį socialistų ir komunistų partijų istorijose¹³³. Todėl nuskurdę darbininkai, kitaip nei Argentinoje, nebuvo palaida minia. Kadangi sunkioji pramonė buvo labai koncentruota, jie jau turėjo sukūrę socialinius tinklus, padedančius spręsti kolektyvinio veiksmo dilemas. O nitratų krizė, kaip kibirkštis, šį judėjimą perkėlė į didžiuosius Čilės miestus. Situacija pasinaudojo Arturo Alessandri. Iš pradžių jis 1915 metais išrenkamas į parlamentą kaip nuskurdusios Tarapacos provincijos senatorius. Rinkimų metu Alessandri naudojosi kitokia nei konkurentai taktika. Vietoj įprasto manipuliavimo ir balsų pirkimo jis apeliavo į nuskurdusių mineralų kasyklų darbininkus. Nors dauguma darbininkų buvo neraštingi ir balsuoti negalėjo, Alessandri kampanija padarė tokį įspūdį visai provincijai, kad balsų jam užteko¹³⁴.

Po penkerių metų Alessandri pakartojo tą pačią taktiką visos šalies mastu. Pasinaudojęs besitęsiančia nitratų krize jis suvienijo

¹³⁰ Collier and Sarter, p. 202.

¹³¹ Apskaičiavau pagal produkcijos kiekio skirtumus. Duomenys iš: Aiolfi M. et al., „Common Factors in Latin America’s Business Cycles“, *Journal of Development Economics*, Vol. 95, Issue 2, July 2011, p. 212–228.

¹³² Collier and Sarter, p. 149.

¹³³ Green R. A., „Historiography and Memory: the 1907 Massacre of the Nitrate Workers and their Families at Escuela Santa Maria in Iquique, Chile“, <http://tufts.academia.edu/RominaGreen/Papers/918028/Historiography_and_Memory_the_1907_Massacre_of_Nitrate_Workers_and_their_Families_at_Escuela_Santa_Maria_in_Iquique_Chile>, 2012 04 16.

¹³⁴ Brown J. R., „Nitrate Crises, Cominations, and the Chilean Government in the Nitrate Age“, *The Hispanic American Historical Review* 43 (2), May, 1963, p. 230–246.

miestiečių ir darbininkų minias ir šios pirmą kartą Čilės elitui metė iššūkį kaip vieningas politinis veikėjas. Alessandri pabrėždavo, kad jo socialinės reformos yra būtinos, jeigu Čilė nori išvengti darbininkų revoliucijos. Jo pareiškimus 1918–1920 metais lydėjo galingas ir vieningas darbininkų judėjimas, savo skaičiumi bent dešimt kartų pranokstantis 1907-ųjų judėjimą. Vyriausybė suprato, kad šį kartą repressuoti šimtatūkstantines minias bus daug sunkiau. Todėl rinkikų kolegija nedrįso sutrukdyti Alessandri tapti prezidentu¹³⁵.

Užėmęs prezidento postą Alessandri pamėgino įgyvendinti darbininkams žadėtas socialines reformas. Tačiau Čilės elito grupės pasipriešino parlamente. Dėl manipuliavimo rinkimais ir raštingumo cenzos dauguma parlamentarų vis dar atstovavo elito interesams¹³⁶. Artėjant 1924 metų rinkimams į įstatymų leidžiamąją valdžią, Alessandri ėmė kištis į kampaniją. Turėdamas darbininkų partijų palaikymą, jis siekė reformuoti rinkimų tvarką. Alessandri buvo įsitikinęs, kad sąžiningi rinkimai leis išnaudoti vidurinės ir darbininkų klasių balsus ir sudarys prielaidas naujai daugumai parlamente. Tai išprovokavo dar aštresnį konfliktą tarp prezidento ir elito grupių. Vyriausybės darbas tapo paralyžiuotas, nebuvo įmanoma priimti įstatymų. Čilėje vis nesiliovė darbininkų demonstracijos, kilo didelė infliacija. Dėl nitratų krizės ypač nukentėjo kariuomenės pajamos, kurios buvo priklausomos nuo valstybės biudžeto. Dalis karininkų, pasipiktinę esama sumaištimi, vyriausybės neveiksmumu ir prasta finansine padėtimi, sukūrė „karinį komitetą“. Jis ėmė kištis į prezidento ir parlamento ginčą. 1924–1927 metų laikotarpis buvo ypač nestabilus. Įvyko keli perversmai. Parlamentas buvo priverstas priimti naują konstituciją ir padaryti keliolika socialinių reformų. Alessandri pabėgo iš šalies. Galiausiai valdžia atiteko generolui Carlos Ibanezui del Campo¹³⁷.

¹³⁵ Brown, p. 238–240.

¹³⁶ Collier and Sarter, p. 203–207.

¹³⁷ Ten pat, p. 209–218.

Ibanezą galima vadinti argentiniečio Perono pirmtaku. Jie abu manė, kad išvengti didėjančios miestiečių ir darbininkų grėsmės galima tik pasitelkus valstybinį korporatyvizmą. Abu įkvėpimo sėmėsi iš Italijos fašizmo. Ibanezas net didžiavosi, kad jį to meto spauda vadino Čilės Musoliniu. Jis kūrė darbo vietas, organizavo viešuosius darbus, didino valstybės socialines išlaidas. Savo projektams finansuoti Ibanezui teko ieškoti kito pajamų šaltinio, nes prekyba nitratais jau buvo žlugusi. Pinigų jis dairėsi Amerikoje. JAV Ibanezo vyriausybei suteikė daug paskolų. Mainais Ibanezas leido stambioms amerikiečių bendrovėms įžengti į Čilės vario sektorių. Jis buvo gerokai apmiręs. Kadai-se turtingi telkiniai, kuriuos buvo santykinai lengva eksploatuoti, jau buvo išsemti. Tačiau giliau esantiems telkiniams pasiekti Čilė neturėjo tinkamų technologijų. Nitratų klestėjimo laikais paskatos investuoti į vario kasybos technologijas nebuvo, o žlugus nitratų eksportui – trūko finansinių išteklių¹³⁸. Ibanezo žingsnis atgaivinti vario kasybą buvo labai svarbus. Netrukus suklestėjusi prekyba variu sukels tokį patį efektą kaip ir prekyba nitratais. Valdžios pajamos iš vario eksporto 1927–1970 metais padidėjo nuo 25 % iki 80 %. Dauguma naujų kasyklų priklausė amerikiečių bendrovėms. Amerikiečiai, kaip kadaise britai, sumokėję eksporto mokesčius, nesidomėjo (bent pradžioje), kaip jie perskirstomi¹³⁹. Čilės biudžetą vėl užplūdo neutralios pajamos.

Tačiau Ibanezo diktatūra Čilėje negalėjo išsilaikyti taip ilgai kaip Perono Argentinoje. Jam trukdė du dalykai: stiprios partijos ir nepalankus laikas. Peronas, atėjęs į valdžią Argentinoje, rado vieną reikšmingą partiją, apeliuojančią į visus gyventojų sluoksnius – radikalus. Nė viena klasė nesijautė atstovaujama šios partijos (gal išskyrus vidurinę). Todėl Peronas galėjo nesunkiai suorganizuoti darbininkus į profesines sąjungas, darbdavius – į konfederacijas ir įtvirtinti valstybinį korporatyvizmą. O Čilėje Ibanezas susidūrė su stipriu partijų pa-

¹³⁸ Collier and Sarter, p. 217–230.

¹³⁹ Singh J. T., „Governing the Extractive Sector: The Politics of Globalisation and Copper Policy in Chile“, *Journal of Critical Globalisation Studies*, Issue 3 (2010), p. 60–88, 62.

sipriešinimu ir nesugebėjo jo suvaldyti. Darbininkai jau turėjo savo partijas – socialistus ir komunistus. Pertvarkyti jas pagal savo modelį buvo daug sunkiau, negu Peronui iš fragmentuotų judėjimų sukurti vieningas profesines sąjungas. Režimui trukdė ir kitos partijos: radikalai, atstovaujantys vidurinei klasei, bei įvairios konservatorių ir liberalų partijos, atstovaujančios žemvaldžiams ar prekybininkams. Šias klases piktino Ibanezo vykdoma korporatyvinė politika. Jos neturėjo pakankamai galios pasipriešinti ginklu, todėl savo interesus gynė partine veikla, kaip ir buvo pratusios. Ibanezas kurį laiką galėjo ignoruoti partijų opoziciją, tačiau pasitikėjimą juo galutinai pakirto Didžioji depresija. Kilus nitrato krizei, Ibanezas atėjo į valdžią anksčiau negu Peronas. Todėl savo politiką pradėjo dar iki Didžiosios depresijos ir, jai smogus, virto tokiu atpirkimo ožiu, koku tapo radikalų partija Argentinoje. Tautų lyga deklaravo Čilę labiausiai nuo Depresijos nukentėjusia šalimi pasaulyje. 1932 metais BVP buvo du kartus mažesnis nei 1929, o valdžios pajamos per tuos metus krito 80 %¹⁴⁰. Partijos susivienijo tarpusavyje, suorganizavo masines demonstracijas ir Ibanezas pabėgo iš šalies.

Čilėje demokratinė santvarka įkurta būtent tuo metu, kai ji žlugo Argentinoje. Čilės politinės raidos tyrėjai randa įrodymų, kad po Didžiosios depresijos šalyje buvo išrauta korupcija ir valdžios institucijos pasižymėjo kokybišku valdymu¹⁴¹. Daugumos ketvirto dešimtmečio Čilės biurokratų prisiminimuose jau randama tokių teigiamų atsiliepimų apie valstybės tarnybą: „Viešųjų finansų grobstymo ir biurokratų papirkinėjimo vis dar pasitaiko. Vargu ar kokia vyriausybė yra išsivadavusi nuo šių ydų. Tačiau tai, kas politikoje anksčiau buvo taisyklė, dabar tapo išimtimi.“¹⁴²

¹⁴⁰ Collier and Sarter, p. 221–222.

¹⁴¹ Montinola G., *The Efficient Secret Revisited: The Emergence of „clean“ government in Chile*, Prepared for delivery at the 1995 meeting of the Latin American Studies Association, The Sheraton Washington, September, 28–30, 1995, <<http://lasa.international.pitt.edu/members/congress-papers/lasa1995/files/MontinolaGabriella.pdf>>, 2012 04 16.

¹⁴² Montinola, p. 24.

Iš pirmo žvilgsnio pagrindo sunykti korupcijai nebuvo. To laikotarpio Čilės ekonominė politika nesiskyrė nuo tipiško Lotynui Amerikai modelio. Buvo plėtojama importą keičianti vietinė pramonė. Jai apsaugoti taikytos protekcionizmo priemonės, pirmiausia tarifai ir subsidijos. Greta to, sparčiai plėtėsi valstybės aparatas. Įgyvendintos dosnios socialinės gerovės programos: užtikrinta visuotinė sveikatos apsauga, nemokamas švietimas. Ši persikirstymo politika buvo finansuojama iš pajamų, gautų prekiaujant mineralais, pirmiausia variu¹⁴³. Sveikas protas sufleruojo, kad tokia politika tik padidins paskatas korupcijai tiek tarp politikų ir įvairių interesų grupių, tiek tarp piliečių ir valstybės tarnautojų. Tačiau netiesioginiai duomenys – tarifų sukurtų rentų pasiskirstymo analizė – rodo ką kitą. Tarifų rentas gali sukurti tik vyriausybė. Jeigu didelė dalis šių rentų atitenka saugomiems pramonininkams, tuomet galima kalbėti apie šališką valdžios politiką ir korupcijos ryšius tarp verslininkų ir politikų. Nuo 1912 iki 1952 metų iš tiesų gerokai padaugėjo tarifų sukurtų rentų. Čilės pramonė buvo akylai saugoma nuo užsienio konkurentų. Tačiau protekcijos teikiamos pajamos pačių pramonininkų kišenėse kur kas dažniau nusėdavo 1912–1914 metais, negu 1950–1952. Tais metais saugomi pramonininkai beveik iš viso negavo tarifų sukurtų rentų. Jos patekdavo į biudžetą ir buvo nešališkai išleidžiamos viešiesiems projektams ar visuomenės gerovei.

9 lentelė. *Tarifų saugomos pramonės rentų pasiskirstymas milijonais to meto pesų*¹⁴⁴

Metai	Visos tarifų sukurtos rentos	Tarifų rentos, atitekusios pramonės savininkams	Rentų dalis, atitekusi saugomiems pramonininkams
1912–1914	131,8	40,63	30,82 %
1950–1952	18 113,3	6,2	0,03 %

¹⁴³ Collier and Sarter, p. 264–284

¹⁴⁴ Apskaičiavo: Montinola, p. 21.

Ilgainiui rinkimai virto savotišku Čilės nacionaliniu sportu. Partijos giliai įaugo į visuomenę. Tyrėjai net kalba apie atskiras to laiko Radikalo, Socialisto ar Krikščionio Demokrato subkultūras¹⁴⁵. Daugiausia aistrų keldavo rinkimai į prezidentus, kuriam konstitucija buvo numačiusi daug galių. Nė viena partija nebuvo tokia stipri, kad jos kandidatas laimėtų reikalingą daugiau kaip 50 % balsų kiekį. Todėl partijos burdavosi į kairės ir dešinės aljansus. Dešinė ir kairė gaudavo stabilų procentą balsų, tad pergale lemdavo varžybos dėl centro rinkėjų¹⁴⁶.

Tokia situacija, viena vertus, skatino partijas rūpintis tapatumu ir įgyvendinti žadamas programas, kad išlaikytų senuosius rinkėjus. Partijų sanglaudos įverčiai, iliustruojantys vienodą laikyseną parlamente balsuojant dėl įstatymų, priartėjo prie 100 %.

10 lentelė. *Partijų sanglaudos įverčiai (%)*¹⁴⁷

	1903–1906	1937–1941
Konservatoriai	76,40	90,10
Radikalai	77,00	92,10
Socialistai	Nebuvo	93,10
Komunistai	Nebuvo	96,90

Kita vertus, siekiant pritraukti centro rinkėjus, tarp partijų užvirė kova dėl švaraus įvaizdžio. Kiekviena partija ne tik stengėsi kontroliuoti savo narių elgesį, bet ir akylai ieškojo priešininkų ydų. Partijos tapo labai jautrios bet kokiems korupcijos skandalams, nes jie atbaidydavo centro rinkėjus¹⁴⁸ – šie pasukdavo į reputaciją išlaikiusiųjų pusę, nes visada turėjo rimtų alternatyvų.

¹⁴⁵ Lomnitz L. A., Melnick A., *Chile's Political Culture and Parties: An Anthropological Explanation*, University of Notre Dame Press, 2000, p. 81–100.

¹⁴⁶ Valenzuela A., „Chile: Origins, Consolidation, and Breakdown of a Democratic Regime“, Diamond L. et al., *Democracy in Developing Countries: Latin America*, Volume Four, 1989, p. 159–207, 180–185.

¹⁴⁷ Montinola, 28.

¹⁴⁸ Valenzuela A., „Chile: Origins, Consolidation, and Breakdown of a Democratic Regime“, Diamond L. et al., *Democracy in Developing Countries: Latin America*, Volume Four, 1989, p. 159–207, 180–185.

Čilės demokratija 1973 metais buvo pertraukta generolo Augusto Pinocheto diktatūros. Tačiau gera valdymo kokybė jau buvo virtusi pusiausvyra ir diktatūra jos nesužlugdė. Esama įrodymų, kad valdymo kokybė buvo lemiamas sėkmingos Pinocheto ekonominės politikos veiksnys¹⁴⁹. Neoliberalios „Čikagos vaikinių“ reformos sulaukė pasisekimo, nes valdžios institucijos jas įvykdė nešališkai, kaip ir reikalauja „vadovėliai“. Ramus ir sklandus sugrįžimas į demokratiją taip pat sulaukė tarptautinių pagyrų¹⁵⁰. 1990 metais Pinochetas taciai pasitraukė pralaimėjęs referendumą ir Čilės demokratija buvo atkurta. Politinė konkurencija ir toliau vyksta tarp kairės ir dešinės partijų aljansų. Tarptautinės organizacijos Čilės demokratiją vertina rodikliais, prilygstančiais Vakarams.

Išvados

Jei šalys turėjo vienodas kokybiško valdymo institucijas, kodėl korupcija vienoje pasaulio dalyje tebėra tokia pat didelė, o kitoje išrauta jau beveik prieš šimtmetį? Atsakymus į šiuos klausimus gali sufleruoti ir paprasti piliečiai, nesunkiai pastebintys, kad vienoje šalyje pažangios taisyklės veikia, o kitoje ne. Tačiau jų atsakymas yra per daug paprastas. Jie nuopelnus priskiria „geresnei valdžiai“ ar „aukštesnei visuomenės kultūrai“. Savo analize stengiausi eiti toliau ir klausiau, kodėl vis dėlto vienos šalyse žmonės elgiasi „geriau“? Juk ir korupcijoje paskendusią šalių piliečiai tokie pat „geri“ – jie smerkia korupciją! Atskleidžiau, kad motyvacija „būti geresniems“ nenuleidžiama iš įsteigtų institucijų ir kyla ne tik iš gerų norų. Šias dvi sąlygas labai pabrėžia vyraujantys korupcijos aiškinimai. Tačiau tai viso labo būtinos, bet tikrai nepakankamos sąlygos korupcijai su-

¹⁴⁹ Schurman R. A., „Chile’s new entrepreneurs and the „economic miracle“: The invisible hand or a hand from the state?“, *Studies in Comparative International Development* 31 (2), p. 83–109.

¹⁵⁰ Angell A., „The Transition to Democracy in Chile: A Model or an Exceptional Case“, *Parliamentary Affairs*, Vol. 46, Issue 4, p. 563–578.

mažinti. Jos gali būti naudingos tik sėkmingai įveikus kolektyvinio veiksmo dilemą, nes tokio politinio veiksmo kaip kova su korupcija sėkmė visada priklauso nuo kolektyvinės individų sąveikos. Todėl adekvatus korupcijos aiškinimas turi ne tik apimti taisykles ar moralines normas, bet ir detalizuoti individų tarpusavio sąveiką. Bandžiau parodyti, kad geriausiai tai leidžia padaryti Elnio medžioklės modelis.

Individų tarpusavio sąveiką nagrinėjau lygindamas Argentinos ir Čilės atvejus. Identifikavau dvi galimas valdymo kokybės pusiausvyras – optimalią ir suboptimalią. Šios pusiausvyros nepriklauso nei nuo institucijų, nei nuo kultūrinių moralinių normų. Jas lemia vyraujantys bendrieji lūkesčiai, kurie ir prognozuoja, ar pavyks igyvendinti kolektyvinį veiksma, ar ne. Gero valdymo pusiausvyra susidaro ten, kur individai mano, kad kiti elgsis sąžiningai, todėl ir jiems verta sekti dauguma. Tai ne tik užtikrina taisyklių laikymąsi, bet ir skatina kurti dar pažangesnes taisykles. O ten, kur bendrieji lūkesčiai neigiami, klesti korupcija. Individas sukčiaus, nes jis įsitikinęs, kad kiti sukčiauja. Sąžininga strategija paliktų jį tuščiomis. Tokiose pusiausvyrose pažangios institucijos tėra fasadas, nes individai negali įsipareigoti, kad paklus taisyklėms.

Šalis į skirtingas pusiausvyras nubloškia santykinai pirmoji Elnio medžioklė – modernizacija, kuri iš esmės pakeičia visuomenių struktūrą ir sudaro prielaidas naujam politiniam žaidimui. Detalizavau šį istorinį procesą, atsižvelgdamas į laiką ir erdvę, kaip reikalauja istorinio institucionalizmo strategija. Lygindamas Argentiną ir Čilę atradau, kad lėtesnė ir sunkiajai pramonei palankesnius regionus apimanti modernizacija palengvina bendradarbiavimą. Viena vertus, senosios grupės – žemvaldžiai ir valstiečiai – spėja prisitaikyti prie naujai iškilusių. Kita vertus, sunkiosios pramonės regionai naujosioms grupėms – pramonininkams ir darbininkams – leidžia lengviau sukurti savo partijas ir taip patekti į demokratinį žaidimą. Toks scenarijus buvo naudotas Čilėje. Dėl palaiptiesniui vykusios modernizacijos

senoji žemvaldžių klasė spėjo sustiprinti savo partiją ir prisitaikyti prie pasikeitusios konkurencijos. Kasybos regionuose pramonininkai ir darbininkai taip pat sukūrė savo partijas, nes sunkioji pramonė buvo labai koncentruota, ir tai palengvino organizacines iniciatyvas. Iškilusiuose miestuose partiją sukūrė ir vidurinė klasė. Visos reikšmingiausios Čilės grupės turėjo stiprias savo partijas. Tai palengvino grupių bendradarbiavimą. Partijos užtikrino visuotinį išsipareigojimą laikymąsi ir leido ginti savo interesus demokratinėse institucijose. Paskatų naudoti užkulisines priemones neliko. Partinė konkurencija išrovė korupciją. Kitaip buvo Argentinoje. Joje modernizacija vyko sparčiai, o derlingos šalies žemės buvo naudingos tik lengvajai pramonei. Todėl senieji žemdirbiai nespėjo prisitaikyti ir nesukūrė jų interesus ginančios partijos. Partijų nesukūrė ir iškilusios pramoninkų ar darbininkų klasės, nes išbarstyta lengvoji pramonė apsunkino jų vienijimąsi. Tik vidurinė klasė turėjo savo partiją, kuri ir ėmė dominuoti ankstyvoje demokratijoje. Tačiau kitiems reikšmingiems žaidėjams joje nebuvo atstovaujama. Tokia situacija neskatino tarpusavio pasitikėjimo ir neatstovaujamos grupės savo interesus gynė (ir tebegina) užkulisinėmis priemonėmis – perversmais, streikais, korupcija.

Dviejų atvejų analizė negali pretenduoti į platų apibendrinimą. Juk tai, kas nutiko Lotynų Amerikoje XIX ir XX amžių sandūroje, nebūtinai nutiks kitoje pasaulio vietoje kitu laiku. Vis dėlto viena analizės išvalga yra ypač svarbi. Korupcijos sunykimas Čilėje buvo nulėmtas modernios partinės konkurencijos. Greitai peržvelgus pasaulį taip pat galima pastebėti, kad kokybišku valdymu dažniausiai (nors ne visada) džiaugiasi Vakarų šalys. Jos modernizacijos metu sukūrė partinę konkurenciją pasižyminčius demokratinus režimus. Tačiau ši konkurencija sumažina korupciją tik jeigu yra autentiška. Tai reiškia, kad partijos turi būti įaugusios į visuomenę ir veiksmingai atstovauti visoms reikšmingiausioms grupėms. Jeigu partijos yra atitrūkusios nuo visuomenės, svarbiausios grupės savo interesus gins užkulisinėmis priemonėmis. Partijos yra įrankiai, kurie milijonus žaidėjų su-

telkia į reikšmingiausias grupes. Tai palengvina bendradarbiavimą, nes svarbiausiems veikėjams atsiranda galimybė stoti vieniems prieš kitus, susitarti ir patikėti, kad jų atstovaujamos grupės laikysis tarpusavio sutarimo. Kita vertus, į visuomenę įaugusios partijos rinkėjams visada gali pasiūlyti alternatyvą. Ši konkurencinė struktūra yra labai jautri skandalams, todėl nepalanki korupcijai. Kai partijos viena kitą veiksmingai kontroliuoja, tarpusavio kontrolės kultūra ima vyrauti ir visuomenėje. Ji paprastai tik atspindi valdančiųjų sąveiką.

Deja, kiekvienos šalies partinė konkurencija yra nulemta unikalių aplinkybių. Todėl vienintelis bendras patarimas, kurį galiu duoti korupciją siekiančioms išrauti šalims, – partijos turi įaugti į visuomenę. O kaip tą padaryti, konkrečiau jau reikia žiūrėti į šalyje vykstančius socialinius, ekonominius ir politinius procesus, kurie keičia visuomenės struktūrą ir galios pasiskirstymą tarp reikšmingiausių grupių. Šioje vietoje verta pažymėti, kad pasaulinės tendencijos nėra palankios partijoms išsiskirti. Rinkėjai su jomis jau taip nesitapatina kaip anksčiau. Su kiekvienais rinkimais didėja rinkėjų nepastovumas. O pačios partijos vis dažniau primena verslo grupes, kurios rūpinasi ne kokia nors politine programa, bet rinkimų kampanija. Vis labiau pabrėžiamas partijos lyderio įvaizdis ar populiaris trumpalaikės problemos, bet ne partijos programa. Piliečiai nesijaučia atstovaujami, senka pasitikėjimas partijomis¹⁵¹. Net ir Čilėje pastaraisiais metais jis beveik nukrito iki Argentinos lygio. Visuomenės struktūra jau nėra tokia, kokia buvo formuojantis modernioms partinėms sistemoms. Atvirai abejojama tradiciniu skirstymu į klases, kalbama apie naujų klasių atsiradimą¹⁵². Šios tendencijos tikriausiai reiškia dar vieno naujo žaidimo, galbūt, pomodernizacijos vyksmą?

Tokių atveju kyla labai įdomių klausimų. Jeigu partijos jau nėra išsisknijusios visuomenėje, kaip buvo vykstant modernizacijai, ar

¹⁵¹ Wren A., McEwain K., „Voters and Parties“, Boix C., Stokes S. C., *The Oxford Handbooks of Comparative Politics*, Oxford University Press, p. 555–581.

¹⁵² Florida R., *The Rise of the Creative Class. And How it's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*, New York: Basic Books, 2004, p. 1–17.

tai reiškia, kad ilginiui sunyks ir geras valdymas? O gal, atvedus visuomenę į dorybingą pusiausvyrą, nebereikia partinės konkurencijos, kad pusiausvyrą išlaikytum? Juk Pinočetas, Čilėje įvedęs karinį valdymą ir represavęs partijas, viso valdymo laikotarpiu mėgavosi švaria administracija, kuri nešališkai įgyvendino neoliberalias reformas ir taip lėmė ekonominę klestėjimą? Vakarų valstybės taip pat, nors ir patiria partinės konkurencijos pokyčių, vis dar išradingai kuria gero valdymo institucijas. Gal partijų vaidmenį perims antikorupcijos agentūros? Ir ką šiame kontekste reiškia pomodernizacija ar globalizacija? Ar šie procesai kuria naujas socialines grupes? Ar senosios partijos joms atstovauja veiksmingai ir nekelia paskatų interesus ginti užkulisinėmis priemonėmis? O gal pomodernizacija netrukus vėl nublokš šalis į skirtingas pusiausvyras? Bandymai atsakyti į šiuos labai įdomius klausimus galėtų dar labiau pagilinti korupcijos reiškinio supratimą.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Aiolfi M. et al., „Common Factors in Latin America’s Business Cycles“, *Journal of Development Economics*, Vol. 95, Issue 2, July 2011, p. 212–228.

Alonso P., *Between Revolution and the Ballot Box: The Origins of the Argentine Radical Party in the 1890s*, Cambridge University Press, 2000.

Angell A., „The Transition to Democracy in Chile: A Model or an Exceptional Case“, *Parliamentary Affairs*, Vol. 46, Issue 4, p. 563–578.

Aumann R. J., Dreeze J. H., *When all is said and done: How should you play and what should you expect.*, Jerusalem: Center for study of rationality – Hebrew University.

Axelrod R., Hamilton W. D., „The Evolution of Cooperation“, *Science*, New Series 211 (4489), March 27, 1981, p. 1390–1396.

Bardhan P., „Corruption and Development: A Review of the Issues“, *Journal of Economic Literature* 35, 1997, p. 1320–1346.

Bennett A., Elman C., „Qualitative research: Recent developments in case study methods“, *Annual Review of Political Science* 9, 2006, p. 455–476.

Broadman H. G. F., Recanatini „Seeds of Corruption – Do Market Institutions Matter“, *Economic Policy in Transitional Economies* 11, November 4, p. 359–392.

Brown J. R., „Nitrate Crises, Cominations, and the Chilean Government in the Nitrate Age“, *The Hispanic American Historical Review* 43 (2), May, 1963, p. 230–246.

Bulmer-Thomas V., *The Economic History of Latin America Since Independence*, Cambridge University Press, 2003.

Cleary M. R., Stokes S. C., *Democracy and the Culture of Skepticizm: Political Trust in Argentina and Mexico*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 3–21.

Codigo Penal de la Republica de Chile, Art 248, 233, <<http://www.servicioweb.cl/juridico/Codigo%20Penal%20de%20Chile%20libro2.htm>>, 2012 07 01.

Codigo Penal de la Nacion Argentina, Art 261, 258, <<http://www.infoleg.gov.ar/infolegInternet/anexos/15000-19999/16546/texact.htm#25>>, 2011 02 01.

Collier M., „Explaining corruption: An institutional choice approach“, *Crime, Law & Social Change* 38, 2002, p. 1–32.

Collier S., *Chile, the Making of a Republic, 1830–1865: Politics and Ideas*, Cambridge University Press, 2003.

Collier S., Sater W. F., *History of Chile 1808–1994*, Cambridge University Press, 1996.

Dahlstrom C. et al., „The Merit of Meritocratization: Politics, Bureaucracy, and the Institutional Deterrents of Corruption“, *Political Research Quarterly*, Forthcoming.

Diamond L., „The Democratic Rollback – The Resurgence of the Predatory State“, *Foreign Affairs*, March/April, 2008.

Falascchetti D., Miller G., „Constraining the Leviathan: Moral Hazard and Credible Commitment in Constitutional Design“, *Journal of Theoretical Politics* 13, 2001, p. 389–411.

Florida R., *The Rise of the Creative Class. And How it's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*, New York: Basic Books, 2004, p. 1–17.

Glaeser E. L., Goldin C. D., *Corruption and Reform: Lesson's from America's Economic History*, Chicago: The University of Chicago Press, 2006.

Green R. A., „Historiography and Memory: the 1907 Massacre of the Nitrate Workers and their Families at Escuela Santa Maria in Iquique, Chile“, <http://tufts.academia.edu/RominaGreen/Papers/918028/Historiography_and_Memory_the_1907_Massacre_of_Nitrate_Workers_and_their_Families_at_Escuela_Santa_Maria_in_Iquique_Chile>, 2012 04 16.

Grzymala-Busse A., „Encouraging Effective Democratic Competition“, *East European Politics and Societies* 21 (1), 2007, p. 91–110.

Gupta S. et al., „Does corruption affect income inequality and poverty?“, *Working Papers* No. 98/76 (May), International Monetary Fund, Washington, DC, 1998.

Helliwell J. F., „Well-being, social capital and public policy: What's new?“, *Economic Journal* 116, C34–C45.

Holmberg et al., „Quality of Government: What You Get“, *Annual Review of Political Science* 12, p. 135–161.

Hora R., „Argentina in the 1930s: Society and Politics“, Presented to the Great Depression in the Americas and its Legacies Conference. The Institute of the Study of the Americas, London, 20 June, 2011, p. 3–8, <<http://americas.sas.ac.uk/fileadmin/ISA/documents/events/Hora.pdf>>, 2012 04 02.

Huntington S., *Political Order in Changing Societies*, New Haven, Yale University Press, 1968.

Johnston M., „Party Systems, Competition and Political Checks against Corruption“, Paper presented at the Robert Schuman Centre, European University Institute, Florence, Italy, March 1999, Schuman Centre Working Paper.

Karklins R., *The System Made Me Do It: Corruption In Post-Communist Societies*, Armonk, New York: M. E. Sharpe, 2005.

Kaufmann D., Siegelbaum P., „Privatization and Corruption in the Transition“, Paper presented at the 10th International Anti-Corruption Conferences: Designing strategies, Assessing impacts and Reforming corrupt institutions, Prague, Czech Republic, 7–11 October. The World Bank Group, IACC and TI, 2001.

Klitgaard R., *Controlling Corruption*, Berkeley: University of California Press, 1988.

Latinobarometro *Opinion Publica Latinoamericana*, <<http://www.latinobarometro.org/>>, 2012 07 06.

Le Vine V., *Political Corruption: The Ghana Case*, Stanford: Hoover Institution Press, 1975.

Levchenko A., „Institutional Quality and International Trade“, *Review of Economic Studies* 74, 2007, p. 791–819.

Lindstedt C., Naurin D., „Transparency is not Enough: Making Transparency Effective in Reducing Corruption“, *International Political Science Review* 31 (4), p. 301–322.

Lomnitz L. A., Melnick A., *Chile's Political Culture and Parties: An Anthropological Explanation*, University of Notre Dame Press, 2000.

Maddison A., *Monitoring the World Economy 1820–1992*, OECD, Paris, 1995, <<http://www.ggdc.net/maddison/Monitoring.shtml>>, 2012 04 02.

Mauro P., „Corruption and growth“, *Q.J.Econ.* 110, 1995, p. 681–712.

Mauro P., *Why Worry About Corruption?*, Washington DC: International Monetary Fund, 1997.

„Mechanism for follow-up on the implementation of the inter-american convention against corruption“, *Republic of Chile. Final report*, <http://www.oas.org/juridico/english/mesicic_III_rep_chl.pdf>, 2011 02 02.

„Mechanism for follow-up on the implementation of the inter-american convention against corruption“, *Republic of Argentina. Final report*, <http://www.oas.org/juridico/english/mesicic_III_rep_arg.pdf>, 2011 02 02.

Merx G. W., „Recessions and Rebellions in Argentina, 1870–1970“, *The Hispanic American Historical Review* 53 (2), May, 1973, p. 285–295.

Montinola G., *The Efficient Secret Revisited: The Emergence of „clean“ government in Chile*. Prepared for delivery at the 1995 meeting of the Latin American Studies Association, The Sheraton Washington, September, 28–30, 1995, <<http://lasa.international.pitt.edu/members/congress-papers/lasa1995/files/MontinolaGabriella.pdf>>, 2012 04 16.

Mungiu-Pippidi A., „Corruption: Diagnosis and Treatment“, *Journal of Democracy* 17, 2006, p. 86–99.

Organization for Economic Co-operation and Development *Bribery in Public Procurement: methods, actors and counter-measures*, 2007, <<http://www.oecd.org/dataoecd/47/11/44956834.pdf>>, 2012 07 29.

Ortega C. A. F., „The fight against corruption in Chile“, The United Nations Asia and Far East Institute for the prevention of Crime and the Treatment of Offenders, 2008, <http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No77/No77_10PA_Ortega.pdf>, 2011 03 04.

O’Donnel G., „On the State, Democratization and Some Conceptual Problems: A Latina American View with Glances at Some Postcommunist Countries“, *World Development* 21 (8), 1355–1369 arba Rothstein B., Uslaner E. M., „All for All. Equality, Corruption and Social Trust“, *World Politics* 58 (3), 2006.

Person A. et al., „The failure of Anti-Corruption Policies: A Theoretical Mischaracterization of the Problem“, *QoG Working Paper Series* 2010.

Piercon P., Skocpol T., „Historical institutionalism in contemporary political science“, Katznelson I., Milner H. V., *Political Science: State of the Discipline*, New York: W. W. Norton, 2002, p. 693–721.

Pope J., *Confronting Corruption: The Elements of a National Integrity System*, TI Source Book, 2000.

Quah J. S. T., „Preventing Police Corruption in Singapore: the Role of Recruitment, Training and Socialisation“, *The Asia Pacific Journal of Public Administration* 28 (1), June 2006, p. 59–75.

Remmer K. L., „The Timing, Pace and Sequence of Political Change in Chile“, *The Hispanic American Historical Review* 57 (2), May 1977, p. 205–230.

Remmer K. L., „Economic Dependency and Political Conflict: Chile and Argentina, 1900–1925“, *Studies in Comparative International Development* 11 (2), p. 3–24.

Rocchi F., *Chimneys in the Desert: Industrialization in Argentina During the Export Boom Years*, Stanford University Press, 2006.

Rock D., *Argentina 1516–1982*, Berkeley, CA: University of California Press, 1985.

Rose-Ackerman S., *Corruption: A Study in Political Economy*, New York: Academic Press, 1978.

Rose-Ackerman S., „Governance and Corruption“, Lomborg B. (ed.), *Global Crises, Global Solutions*, Cambridge: Cambridge University Press.

Rothstein B., „Anti-corruption: the indirect ‘big bang’ approach“, *Review of International Political Economy* 18 (2), May 2011, p. 228–259.

Rothstein B., Eek D., „Political Corruption and Social Trust: An Experimental Approach“, *Philadelphia: Annual Meeting of the American Political Science Association*, 2006.

Rothstein B., Pierre J., „Reinventing Weber: The Role of Institutions in Creating Social Trust“, Lagreid P., Christensen T., *The Ashgate Research Companion to New Public Management*, Ashgate Publishing: Burlington, 2010, p. 407–419.

Rothstein B., Tegnhammar M., „The Mechanisms of Corruption: Interest vs Cognition“, *QoG Working Paper Series* 3, 2006, The Quality of Government Institute, University of Gothenburg.

Rothstein B., Uslander E. M., „All for All. Equality, Corruption and Social Trust“, *World Politics* 58 (3), 2006.

Shepsle K. A., Bonchek M. S., *Analyzing politics: rationality, behavior, and institutions*, New York: Norton, 1997, p. 220–222.

Schurman R. A., „Chile’s new entrepreneurs and the ‘economic miracle’: The invisible hand or a hand from the state?“, *Studies in Comparative International Development* 31 (2), p. 83–109.

Singh J. T., „Governing the Extractive Sector: The Politics of Globalisation and Copper Policy in Chile“, *Journal of Critical Globalisation Studies, Issue 3, 2010*, p. 60–88.

Skyrms B., *The Stag Hunt and Evolution of Social Structure*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Smith P. H., *Argentina and the Failure of Democracy: Conflict Among Political Elites, 1904–1955*, University of Wisconsin Press, 1974.

Solber C., „Immigration and Urban Social problems in Argentina and Chile, 1890–1914“, *The Hispanic American Historical Review* 49 (2), May 1969, p. 215–232.

Solbrig O. T., Viglizzo E., *Sustainable Farming in the Argentine Pampas: History, Society, Economy, and Ecology*, Cambridge, MA: David Rockefeller Center for Latin American Studies, 2000.

Sullivan A., Sheffrin S. M., *Economics: Principles in action*, Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2003.

Sung H. E., „Democracy and Political Corruption: A cross-national comparison“, *Crime, Law and Social Change* 41 (2), p. 179–193.

Stechina V., *Conditions for Corruption – Institutions, Executive Power, and Privatization in Argentina and Chile in the 1990s*, Uppsala: Department of Government, Uppsala universitet, 2008.

Teorell J., „Corruption as an Institution: Rethinking the Nature and Origins of the Grabbing Hand“, *QoG Working Paper Series* 5, 2007, The Quality of Government Institute.

The Global Integrity Report, *Argentina 2010*, <<http://www.globalintegrity.org/report/Argentina/2010/scorecard>>, 2012 07 03.

The Global Integrity Report, *Chile 2008*, <<http://report.globalintegrity.org/Chile/2008/scorecard>>, 2012 07 03.

Transparency International, *Corruption Perception Index 2002–2011*, <<http://www.transparency.org/>>, 2012 07 04.

Transparency International, *Global Corruption Report*, London: Pluto, 2006.

Valenzuela A., „Chile: Origins, Consolidation, and Breakdown of a Democratic Regime“, Diamond L. et al., *Democracy in Developing Countries: Latin America*, Volume Four, 1989, p. 159–207.

Valenzuela A., *Political Brokers in Chile: Local Government in a Centralized Polity*, Duke University Press, 1977, p. 183–192.

Von Roy E., „On the Corruption“, *Economic Development and Cultural Change* 19, 1970, p. 86–110.

Van Rijckeghem C., Weder B., *Corruption and the rate of temptation: Do low wages in the civil service cause corruption?* International Monetary Fund, Washington D.C. (Working Paper WP 97/73), 1997.

Waisman C. H., „Argentina: Autarkic Industrialization and Illegitimacy“, Diamond L. et al., *Democracy in Developing Countries: Latin America*, Volume Four, 1989, p. 59–111, 75–95.

Waisman C. H., *Reversal of Development in Argentina: Postwar Counterrevolutionary Policies and Their Structural Consequences*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1987.

Walter R. J., *The Province of Buenos Aires and Argentine Politics, 1912–1943*, Cambridge University Press, 2002.

World Bank, *Anti-Corruption in Transition: A Contribution to the Policy Debate*, Washington DC: The World Bank, 2000.

Wren A., McEwain K. „Voters and Parties“, Boix C., Stokes S. C., *The Oxford Handbooks of Comparative Politics*, Oxford University Press, p. 555–581.

Wright I. S., Nekhom L. M., *Historical Dictionary of Argentina*, Scarecrow Press, 1978.

Zeitlin M., „Corporate Ownership and Control: The Large Corporation and the Capitalist Class“, *American Journal of Sociology* 79 (5), 1974, p. 1073–1119, 1080–1082.

Zeitlin M., *The Civil Wars in Chile (or the bourgeois revolutions that never were)*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1984.

*SUMMARY**AN ATTEMPT TO UNDERSTAND THE RESISTENCE
OF CORRUPTION THROUGH ANALYSING DIFFERENT
EQUILIBRIA IN ARGENTINA AND CHILE*

The study seeks to provide an answer to the following question: why corruption is so resistant despite a convincing progress in adopting good governance institutions worldwide? Four main explanations are discussed. The theoretical discussion is accompanied and expanded by two case studies – Argentina and Chile. Both countries are very similar regarding their social, economic, and political development. However, the level of corruption is vastly different. The study shows that predominant explanations of corruption, namely the principal-agent model and the cultural-moral argument, do not properly address the question of individual motivation to act partially or impartially. Thus, they lose the explanatory power. As a result, the institutional design or cultural-moral norms are overestimated, and the illusion of a rapid progress towards corruption-free governance is made. The study aims to fix the latter shortcoming. A stag hunt game is used as a heuristic tool. Game theory and historical institutionalism are combined in it. This strategy is able to show that corruption as well as its contrast – good governance – are very stable equilibria. Both equilibria are maintained through the structure of competition – interaction among individuals. This interaction is a very important part of individual motivation to follow one of the equilibria, because it determines the possibility to overcome the collective action dilemma – the central problem of politics. If the mutual expectations predict a fair strategy of the others, then good governance prevails. The opposite case is corruption. However, the most significant value of the study is that it provides concrete examples. The study shows how mutual expectations were influenced by the very first stag hunt – modernization – and how different equilibria have emerged. Using the method of process tracing, the modernization of Argentina and Chile is presented. It specifies how Argentina remained in corruption while Chile reached good governance. Modernization in Chile was gradual and covered heavy industry intensive regions. These circumstances were favourable for the development of right and left wing parties, and soon a genuine party competition emerged. The most significant social groups were represented through parties, and they could cooperate. Incentives for corruption declined. Meanwhile modernization in Argentina was rapid and covered light industry intensive regions. Such modernization prevented right and left forces to organize into parties. The most significant groups remained unrepresented and defended their interests through corruption. Even if this argument suits only Latin America during 1880–1940, it still delivers a clear message. The interaction among individuals is positively influenced by a genuine party competition in which all significant groups participate. Such a competition encourages mutual trust, improves mutual expectations and creates preconditions for a good governance.